

SKUTEČNOST

N E Z Á V I S L Á R E V U E
Ř I D I R E D A K Č N Í R A D A

Ročník IV.

Květen—Červen, 1952.

Číslo 5—6.

O B S A H

NAD TROSKAMI ILUSÍ	<i>H. J. Hájek</i>
EVROPSKÉ PERSPEKTIVY	<i>Henri Brugmans</i>
PROBLÉMY FEDERALISMU	<i>Ladislav Čerych</i>
CESTA K DEMOKRACII	<i>J. L. Havrda</i>
NETRPELIVÝ EVROPAN: KONRAD ADENAUER	<i>Petr Demetz</i>
Z NOVÉ LITERATURY	<i>E. V. Erdely</i>
BASNIK VE SPARECH APARÁTU	<i>Albert</i>
FRANTISEK KOVARNA †	<i>Jan Čep</i>
NEJISTA CESTA DO HLUBIN JISTOTY	<i>František Bregha</i>
DOPISY REDAKCI	<i>A. Hrubý, Jan Balada</i>
BASNE	

SKUTEČNOST SE PŘEDPLACÍ:

- Ročně:
- V ANGLII A IRSKU: £ 1 Postal Orderem nebo šekem, vystaveným na jméno *H. J. Hájek*, do ústřední administrace Skutečnosti 28, Orchard Crescent, Edgware, Middx., England.
- V AUSTRALII,
Tasmanii, N. Zélandě £ 1: 10, leteckou poštou £ 3. Poštovním poukazem (Postal Order) na adr.: *Jan E. Vřečonka*, Czechoslovak Book-seller, 24, Musgrave Street, Mosman — Sydney, N.S.W. Na tuto adresu řiďte také veškerou korespondenci.
- V BELGII: frs. 150 mezinárodním převodem nebo bankovkou do ústř. administrace.
- VE FRANCII: frs. 1000 na adr.: *A. Hrubý*, Kolbsheim, No. 56 (Bas-Rhin) — šekové konto č.: 95858 Centre de chèques postaux Strasbourg.
- VE FRANC. AFRICE: frs. 1000 na adr.: *Karel Hrdlička*, Central Post, Poste Restante, Casablanca, Marocco.
- V HOLANDSKU: zl. 12 na pošt. účet č. 564075, název účtu *Ing. Vlad. Brůža*, Bijlhouwerstraat 5, Utrecht.
- V ITALII:
V JIŽNÍ AMERICĚ:
v Brazílii: Cr. S 100 na Banco Auxiliar de Sao Paulo por C.C.P. No. 78373, Rua Boa Vista 192, Sao Paulo. Koresp. na *Skutečnost*, Caixa Postal 8347, Sao Paulo.
- v Peru: \$ 5 na adr.: *Vlad. Litochleb*, c/o CIREX S.A., Jirón Junín 319, Lima.
Ostatní státy stř. a již. Ameriky: \$ 5 do ústřední administrace nebo na brazilského či peruánského zástupce, dle místních devisových poměrů. Letecké zásilky do stř. a již. Ameriky: \$ 8.
- V KANADĚ: \$ 5, letecky \$ 8, na adr.: *Mirko Janeček*, 27, Keele Street, Toronto 9, Ont. Na tuto adresu řiďte také veškerou korespondenci.
- V NĚMECKU: DM 12 na adr.: *Skutečnost*, Schliessfach 6, Postamt 62, München.
- V NORSKU: K 15 mezinár. převodem či bankovkou do ústř. admin. nebo našemu zástupci ve Švédsku.
- VE ŠVÉDSKU A DÁNSKU: K 14 na adr.: *Stanislav Schottl*, Linnegatan 15, Limhamn, Malmö, Sweden. Na tuto adresu řiďte také veškerou korespondenci.
- VE ŠVÝCARSKU: frs. 12 na pošt. šekové konto č.: II 166 36 (Lausanne). Název účtu *Lad. Čerych*, St. Sulpice — Vd.
- V USA: \$ 5, letecky \$ 8, na jméno a adresu: *Ján Žák*, P.O.Box No. 1755, Grand Central Station, New York 17, N.Y. Na tuto adresu řiďte také veškerou korespondenci.

Předplatné z ostatních zemí: \$ 5 mezinár. pře vodem či bankovkou do ústř. administrace.

ÚSTŘEDNÍ ADMINISTRACE SKUTEČNOSTI: 28, Orchard Crescent, Edgware, Middx., England. Veškeré šeky, pošt. převody atd. do Anglie zasílané, vystavujte lask. na jméno *H. J. Hájek*.

Na ústř. administraci řiďte veškerou korespondenci, týkající se zasílání časopisu. V zemích, kde dostáváte *Skutečnost* prostřednictvím našeho zástupce, řiďte korespondenci lask. na něho. Předplatné pro letecké zásilky poukazujte pokud možno přímo do ústřední administrace.

NAD TROSKAMI ILUSÍ

H. J. HÁJEK.

Účelem tohoto článku je pokračovat v nástinu problematiky, která byla thematem Karola Beláka („Starí a mladí“) v minulém čísle Skutečnosti. Generační terminologie je tu užívána se všemi výhradami, uvedenými v článku Belákově. Na obou stranách ryze věkové přehrady je ovšem řada těch, kteří do ideově-generačních kategorií zde užívaných nepatří — jsou čestné výjimky mezi starými (v biologickém smyslu) a jsou také, dle našeho názoru méně čestné, výjimky mezi mladými. Úvaha, která následuje, je záměrně spíše rozbohem „ideálních typů“ na obou stranách než přesným popisem složité a mnohotvárné skutečnosti exilové. Jen takto chápána se vymyká jinak oprávněné výtce ukvapeného a snad nespravedlivého generalisování.

Pochybování takřka cartesiánské a ostrá kritičnost vůči „starým politikům“ a ještě starším, jimi oblíbeným mythům a legendám jsou snad základním postojem mladých v exilu. Generace, která se narodila po prvé a dokončila svá formální studia po druhé světové válce, nemohla nevyvodit důsledků z převratných událostí posledních patnácti let. Na obě katastrofy, které v tomto údobí postihly československou demokracii, reagovala kvalitativně jinak než oficiální vůdcové obou demokratických exilů. Pokusíme se načrtnout, v čem spočívají a jak se projeví některé z mnoha významných rozdílů.

Každý, kdo přišel do styku s politicky prominentními příslušníky staré generace a sledoval jejich slovo psané i mluvené, měl příležitost pozastavit se nad něčím, co je pro „staré“ jakýmsi základním kamenem vši politické i ethické moudrosti. Je to „idea československého státu“: státu, na rozdíl od prvé republiky národního, aspoň formálně naprosto suverénního (v němž by staří byli opět suveréni?) a rovnocenného západním velmocem, státu, požívajícího neomezené pravomoci nad svými občany a vstupujícího jako suverénní jednotka do světa, který se bude skládat z podobných, ničím neomezovaných, svrchovaných státek a států. Obnovení takového státu československého je pro ně cílem, jemuž jsou podřízeny snad všechny hodnoty ostatní, je jakousi Platonovou

ideou nejvyššího dobra, sídlící triumfálně kdesi na nebeských výšinách.

Jako feudální pán, který v nově vzniklých podmínkách pozbyl svého rozsáhlého panství a nemyslí na nic jiného než na „restituci“, tak i naši „staří“ považují všechny problémy ostatní za podružné a jejich suverénní ideí podřízené. Při propagaci této své hodnoty hodnot se nezřídká odvolávají na T. G. Masaryka, tvůrce československého státu, a často v dobré víře se domnívají, že jsou jeho věrnými následovníky. Neodvažují se otevřeně zamítnout myšlenku evropské či středoevropské federace, poněvadž je v módě, a čas od času jí dokonce vzdají verbální hold. Je však pro ně něčím podobným, jako je pro stalinského komunistu idea „beztrždní společnosti po odumření státu“; to jest něčím, co je sice záhodno slovy vyznávat, co však časově je takřka astronomicky vzdáleno a co v každodenní politické praxi smí a má být s dobrým svědomím co nejúčinněji potíráno.

Proti takto pojímané koncepci československého státu se staví, nemýlím-li se, větší část mladé generace. Stát — podobně ostatně jako národ — není pro nás apriorní, pro vždy danou nejvyšší hodnotou. Je nám nástrojem, jehož jedinou funkcí a jediným oprávněním je umožňovat plný, rozvíjející se a svobodný život všem občanům, nacházejícím se na území jeho pravomoci. Státní útvar, který tomuto požadavku

vyhovoval v určitém historickém údobí, nemusí mu již vyhovovat za změněných všeobecných podmínek.

Není pochyby o tom, že přes různé své nedostatky Masarykova první republika aspoň zhruba vyhovovala kritériím takto chápaným. V tomto smyslu byla ve střední Evropě útvar jedinečným, který co do vnitřního uspořádání zůstává v této oblasti bohužel jinak nedostíženým vzorem. Je však nezodpovědné zastírat si skutečnost, že s hlediska mezinárodního nebyla o mnoho více než domečkem z karet. Vznikla za zcela specifické konstelace ve světě imperialistických států a udržovala se v době, která s hlediska historického je pouhým okamžikem, kdy velmoci na západ i na východ od ní (Německo a Rusko) byly dočasně vyřaděny z mezinárodní arény. Existence samostatného státu československého byla umožněna porážkou Německa a rozvratem Ruska v první světové válce. Tyto, pro suverénní Československo fundamentální podmínky se však během pouhých dvou desetiletí radikálně změnily. Důsledkem nových poměrů bylo zničení demokratického Československa v roce třicátém osmém a potvrzení této likvidace, z níž se československá demokracie po druhé světové válce již nevzpamatovala, v únoru o deset let později.

Není patrné, že by se naši staří politikové podobnými úvahami vážně zabývali, že by se snažili vyvodit z nich patřičné důsledky. Podobají se černokněžníkům primitivních kmenů, kteří se domnívají, že opakováním svých magických formulí nějak zažehnají dopravní letecká, která jim denně hučí nad hlavami a ruší jejich věky posvěcené pozvolné zahnívání. Nepřemýšlí o tom, že uskutečnění jejich „posvátné myšlenky“ v nové světové situaci by mohlo vyústit v nové politické i hospodářské katastrofy, že by mohlo mít za následek nový rozklad demokracie, nové podmanění či nový exil pro jejich vnuky. Vnější podmínky, s nimiž je trvalá existence demokracie na československém území nerozlučně spjata, je nezajímají, dvojí zkušenost jim nestačila k poučení. Podobají se otci rodiny, který odmítá dát své děti očkovat přesto, že již dvě mu zemřely na záškrť, s odůvodněním, že on sám očkovan nebyl a „vydržel“.

Netřeba pochybovat o tom, že se převážná část mladých ze své dvojí exilově-protektorátní zkušenosti poučila. Mladá generace ví, jak úzce je existence demokratického Československa spojena s existencí vynutitelného světového demokratického řádu, nadnárodní armády a nadnárodní jurisdikce, které budou zárukou trvalé

mezinárodní svobody v rámci mezinárodního řádu. Mladá generace ví, že i za takovýchto žádoucích podmínek je postupná demokratická federalisace methodou, která umožní větší hospodářský i kulturní rozvoj celé evropské oblasti; že federativní evropský stát bude dlouho odkládaným, avšak logickým dotvrzením theoreticky dávno uznané skutečnosti, že jeho sociologickým podkladem je jedna jednotná kultura a civilizace. A v případě, že k nastolení účinného nadnárodního demokratického řádu v dohledné době nedojde? Pak je tím jasnější, že jedinou ochranou československých občanů před opakováním katastrof posledních let je sdružení se ve větší demokratický státní celek, který by i v mezinárodní vichřici postačil k ochraně jejich svobody.

V době, kdy velmoci jako Francie a Německo konečně počínají odkládat dějinami nakupené překážky a blížit se k uskutečnění federalistického uspořádání, je „za každou cenu státně-československý“ postoj našich starých něčím horším než pouhým anachronismem. A odvolávání se na Masaryka, redukováného některými z našich politiků na pouhého apoštola československé suverénní státnosti?

... nám moderně myslícím je stát jedním z kulturních činitelů společenských, a nikoli nejvyšším; proto člověk myslící moderně, a v tomto případě správně, nevidí ve státě fetiše, nevidí v něm zosobněné všemohoucnosti.“ (T. G. Masaryk, *Naše nynější krise*, 1895).

Vulgarisování Masaryka, kterého se dopouštějí někteří ze „starých politiků“, a samozvaných „Masarykových žáků“, je v případech, kde se tak děje bona fide, vysvětlitelné tím, že „svého Masaryka“ neznají. Nejsou-li tedy s to, sami chladně a kompetentně analyzovat dnešní světovou situaci a místo Čechoslováků v ní, nedokážou-li hledat demokratické řešení této situace přiměřené, pak by aspoň měli pomýšlet na návrat k ideovým pramenům, které se v jejich rukou zvrhly v pouhá propagační hesla. Jako v mnoha směrech i tu je mladá generace, ač se na něho tak často neodvolává, Masarykovi mnohem blíže než její otcově.

V myšlenkové výbavě našich politických otců došlo k jevu, který se v lidských dějinách opakoval až příliš často s důsledky téměř vždy nanejvýš neblahými. To, co bylo původně pojímáno jako prostředek, v daných podmínkách přiměřeně sloužící k uskutečňování ethického humanitně-demokratického cíle, stalo se později samo o sobě cílem, bez zřetele jak k původním principům, tak k novým podmínkám. Mnozí z našich starých prominentů, považujících

svrchovaný československý stát za samozřejmý vrchol veškerého našeho snažení, nemají k zakladateli tohoto státu T. G. Masarykovi o mnoho bližší než má k Ježíšovi český křesťanský generál Franco. Neměli by být překvapeni a pohoršení nad tím, že mladá generace na jejich počínání pohlíží skepticky, že si klade vyšší cíle a hledá k nim nové cesty.

*

Podobné rozdíly, jaké nacházíme při zkoumání politických cílů obou generací, jeví se i v oblasti politických method. Methodou převážné části „starých“, jak v minulém čísle poznamenal Karol Belák, je „promlouvání k národu“. Tento způsob, nám všem z předúnorových i dřívějších dob velmi dobře známý, lze těžko vystihnout příhodným slovem; *ersatz-buditelství* se zdá autorovi tohoto článku poměrně příléhavým termínem, který aspoň provisorně lze použít k jeho označení. Jeho klasickými expONENTY poslední doby jsou někteří národní socialisté staré školy (Jožka David!), kterým připadá nástrojem tak samozřejmým, jako jsou pro matematika číslice. Neméně horlivě, ač s terminologií mírně pozměněnou, byl však tento způsob praktikován i stranami ostatními. Podíváme se nyní na některé z jeho typických znaků.

„Promlouvání k národu“, v české politické praxi tak rozšířené a tak těžko překonávané, bylo ve své původní formě dědictvím, převzatým od mužů, kteří do českých dějin snad nevolky vstoupili pod názvem „národních buditelů“. Herderovsky romantická terminologie, přiměřená cítění a myšlení střední Evropy devatenáctého století, se stala vzorem pro následovníky a následovničky století dvacátého; ani realistický vliv Masarykův nemohl této tak snadné a většinou prázdné květomluvě zabránit. Přesto, že „národ byl již plně probuzen“ ve století devatenáctém, *ersatz-buditelé* horlivě pokračovali v jeho dalším „probouzení“ ve století dvacátém — a pokračují v něm dodnes. Dnešní mladé generaci, zvláště oné exilové části, která dokončila či končí svá vysokoškolská studia na západních universitách, je sociologický typ *ersatz-buditelství* na štěstí tak zřejmý, že lze pochybovat o tom, že zůstane trvalým znakem české politiky v druhé polovině dvacátého století.

Velebení národa (a implicite posluchačů či čtenářů) spojené se silným historisováním je integrální součástí *ersatz-buditelství*. Krasořečník na tribuně či v novinářském článku vzdá vřelý hold svému národu. Přesný obsah i styl tohoto holdu se ovšem liší podle jednotlivců a politických stran: lidovci s oblibou obrábějí

vznešeně znějící exhortace „pravé“ tradiční morálky, národní socialisté blahořečí „slávě svého národa“ a sociální demokraté velebí moudrý, zdravý a pokrokový „lid“. Methodologickým pravidlem krasořečníka bývá vytržení nějaké třeba kratičké a nepatrné epizody z národních dějin, s jejímiž často silně zmythologizovanými nositeli vzápětí neskonale velkodušnou generalisací ztotožní celý národ. Podle potřeby je celý národ identifikován s důsledně vznešeným a mravně nekompromisním postojem Jana Husa, s křesťanskými ctnostmi sv. Václava, chrabrostí a bojovými kvalitami Jana Žižky, radikální, nábožensky fundovanou mírumilovností Petra Chelčického, odvážným liberalismem Havlíčkovým, moudrostí Palackého, humanitním demokraticismem Masarykovým. „Husité“, „Jednota česko-bratrská“, „naši legionáři“, „zahraniční armáda“, „slovenské povstání“, „barikádníci“ — všechny tyto větší či menší jevy a skupiny jsou uváděny jako jediné a pravé ztělesnění národní tradice a „národního ducha“.

Vlastností dějin je, že zachovávají důstojné mlčení i tenkrát, jsou-li zcela bezohledně znásilňovány. *Ersatz-buditel* taktně se zapomene zmínit o podpoře, jíž se těšil režim Tisův a velebí lid za pozdější „povstání slovenského národa“. Je mu zcela lhostejno, že zahraniční armáda i s „podzemím“ a „barikádníky“ dosahovala sotva jednoho procenta dospělého mužského obyvatelstva českých zemí. Nezáleží na tom, že „Zborov“ byl lokální epizodou, v níž byla zasažena část jedné brigády, že „Tobruk“ byl záležitostí šesti set mužů, střezících po několik týdnů několik opevněných kilometrů fronty, atd. atd. Pro *ersatz-buditele* je rozhodující, že tyto pro čítanky upravené „veliké činy“ ztělesňují pravou vůli národa, který se s nimi dodatečně v klidu a pohodlí může ztotožnit a zapomenout na všechnu činnost velké většiny svých ostatních, méně slavných příslušníků.

S úctou naslouchající zástup, čtenářská či rozhlasová obec, na tyto způsoby odedávna navyklí, jsou frázemi krasořečníka náležitě polichoceni. Vždyť nevdá, že pan X.Y. ještě včera kolaboval s nacisty, potom raboval německý majetek, tloukl německé ženy a děti a nakonec kolaboval s komunisty; jeho pravá národní tradice je Masarykova tradice humanitní, on sám — jak mu politický předák přece sám říká — „ve skutečnosti“ byl, je a bude vždy ryzí demokrat, není tedy nad čím se zamýšlet, svědomí může klidně dále spát. Krasomluvný *ersatz-buditel* v následujících volbách dostane jeho hlas, vždyť veškeré jeho vnitřní problémy tak krásně vyřešil. Není přehnáno tvrzení, že naše dnešní situace byla do značné míry zavi-

něna historisujícím a chlácholícím ersatz-buditelstvím a uspávajícími čítankovými legendami. „Holubičí“ národní povaha potom byla „holubičí“ tam, kde měla být „lvi“, zato však „lvi“ tam, kde měla být „holubičí“.

Nejen historické epizody jsou takto používány, či lépe řečeno zneužívány. Isolované větičky a úsloví, prohozená kdysi za okolností zcela odlišných některým ze slavných národních vůdců, tvoří podstatnou část ideové výzbroje ersatz-buditelovy. Palacký je pro něho mužem, který během svého života pronesl dvě pozoruhodné věty: a) „Kdyby Rakouska nebylo, musili bychom je vytvořit“ a b) „Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm.“ (Palackého idea „světové centralisace“ a j. jsou bohužel pro naše krasořečníky příliš složité.) Podle okolností a okamžité politicko-emocionální preference se ersatz-buditel důstojně odvolává na jeden z těchto citátů a implikuje, že on sám je pravým následovníkem váženého vůdce minulosti. Podobně okleštěn je v mysli ersatz-buditelově i Masaryk, jehož velikost vedle založení československého státu pro něho pozůstává z pouhých několika úsloví („Ježíš, ne Caesar“, „Pravda vítězí“ atd.), jichž při veřejných projevech lze výhodně použít.

Všemi těmito útržky si ovšem krasořečník posiluje svou politickou posici — a potud, alespoň bezprostředně, škoda není příliš veliká. Celý ersatz-buditelský styl má však další vlastnost a funkci, která je nesmírně závažná. Je ho totiž používáno jako ideového uspávajícího prášku, jako nacionálního zaklínání, formalistické modlitbičky, magické formulky k praotcům kmene, kterou pro své uklidnění pronese lovec lebek, než se vydá na výpravu za nepřátelskými skalpy. Jen tak je možno vyložit fakt, že v myslích našich ersatz-buditelů jsou Masarykovy ideály humanitní snadno slučitelný s brutálním odsunem celé národní menšiny: staly se pouhou vkusnou a uklidňující oponou, která zastírá nepřístojnosti, páchané na jevišti dějin.

„Pravda vítězí“ je proposice, kterou v její šíři nelze ani dokázat ani vyvrátit; negativně formulována však proposice „trvalé zastírání pravdy, balamucení a sebebalamucení národa se nevyplácí“ se zdá být dostatečně opodstatněna naším osudem.

*

Je vskutku podivuhodné, že si naši otcové, kteří aspoň v exilu přišli do styku s mladou generací, dosud neuvědomili, s jakou skepsí se převážná část této generace dívá na jejich krasořečnické eskapády, s jakou tolerantní ironií naslouchá prsním tónům a monotonním frázím je-

jich starobylých kazatelských výlevů. Hledání společné mezigenerační platformy je nesmírně obtížné tam, kde jsou ideové předpoklady tak rozličné.

Základní ideová stanoviska „mladých“ budou předmětem zvláštního článku. Tu je ještě na místě poznamenat toto: přes ostře kritický postoj, který zaujímají mladí vůči starým, nepochybují na štěstí aspoň o demokratických intencích „oficiální“ exilové reprezentace. Přes všechny často zásadní výhrady má mladá generace blíže k těm, kteří při budování demokratické společnosti selhali, než k těm, kteří se o ně vůbec nepokusili nebo se dokonce postavili proti němu. Bude-li mladá generace přinucena volit mezi naší „oficiální exilovou reprezentací“ na straně jedné a různými skupinami vlastenečických českých a slovenských seperatistů, prohabsburských monarchistů či zpátečnických dogmatických klerikálů na straně druhé, pak o výsledku takovéto volby netřeba pochybovat. I starým, vlažným a zcela inadekvátním demokratům je třeba dát přednost před nepřáteli demokracie a kulturního a civilizačního pokroku. Doufáme však, že takovéto trapné volby nebude zapotřebí.

ALE MÁ LÁSKA . . .

Pavel Javor.

*Míval jsem srdce jako pták,
lehké a veselé —
Ztěžklo mi, zchudlo.
Smutný vrak, jenom kus ocele.*

*Duši jsem míval věřící,
čistou jak první sněh.
Jak, Bože, jak to neřící,
co bolesti je v ní . . .*

*Měděnkou samoty
až na kost rozežrán,
jsem plný hořkosti,
stojaté vody džbán,*

*radostí opuštěn,
jak ovce prašivá,
denně jsem pohřbíván,
pohřbíván zaživa.*

*Po lásce ptám se,
zda je ještě živá,
když Noc už přichází,
když už se připozdívá —*

*U srdce tuším kroužit lyšaje,
ale má láska věčně živá je.*

EVROPSKÉ PERSPEKTIVY

HENRI BRUGMANS

Autor této úvahy, profesor Henri Brugmans, je rektorem Evropské koleje v Brugách.

PRVNÍM krokem k sjednocení Evropy bude politická organizace; bude nutno svolat ústavodárné shromáždění, které dá našemu světu dostatečně pevnou strukturu, strukturu, která zajistí všechny nejdůležitější svobody. Předpokládejme, že federální nebo konfederální pakt byl podepsán. Při této příležitosti musím upozornit na to, že příliš nezáleží na jménech. Švýcarsko na příklad je skutečnou federací a přece se jmenuje Švýcarská konfederace. Nejdůležitější věc je, abychom měli skutečnou evropskou vládu, na kterou bude dohlížet skutečný evropský parlament. Nezáleží příliš na tom, že pravomoc těchto orgánů bude na počátku pravděpodobně velmi omezená. Je totiž nad slunce jasnější, že jejich moc se bude rychle rozšiřovat, že poroste do té míry, do jaké budeme odstraňovat z Evropy nacionalistický chaos. Znovu opakuji, že text evropské ústavy nebude jediným výsledkem, důležitou bude také diskuse a všechna jednání, která budou podepsání ústavy předcházet.

Co můžeme očekávat od těchto diskusí? Bezpochyby zjistíme, že všechny otázky, o kterých se bude jednat, ukáží absolutní steliritu starých sporů a starých dělítek, které známe z našeho politického života národního. Bude se pravděpodobně velmi dlouho zkoumat otázka vztahů mezi Spojenými Státy Americkými a novou evropskou federací. Bylo by přirozeně absurdní, abychom vytvářeli vojenskou organizaci čistě evropskou v okamžiku, kdy každý člověk ví, že ochrana našeho kontinentu je neoddelitelná od atlantického společenství. Nebudeme moci přirozeně napodobovat švýcarskou ústavu, která mluví o federální armádě ve vztahu k zásadě neutrality. My musíme dbát všeobecné vojenské situace, musíme brát zřetel na smlouvy, které nás váží prakticky s celým svobodným světem.

Bude se tedy jednat o důležitou otázku a o mnoho názorů, které jistě nebudou odpovídat starým představám o levici a pravici. Jedni budou žádat, aby se vytvořila atlantická federace, protože podle jejich názoru by evropská federace nedostačovala. Jiní opět budou chtít Evropu co možná nejvíce nezávislou, Evropu, která by mohla uzavřít dobrovolně spojení s americkými přáteli. Vztahy mezi oběma kon-

tinenty jsou už totiž tak vyvinuté, že s nimi musíme za daných okolností a v daném okamžiku počítat. Budou jistě i takoví, kteří se budou snažit o co největší autonomii evropské civilizace, která by byla jakousi střední cestou mezi americkým liberalismem a hospodářským plánováním. Musíme také počítat s názorem, že dnešní západní kultura by měla odpovídat co do svého zeměpisného rozpoložení středomořské civilizaci starověku s tím rozdílem, že úlohu Středomořího moře dnes hraje Atlantický oceán. Je také možné, že pojem atlantická civilizace bude rozšířen i na jižní část oceánu, to jest, že členy velké federace se postupně stanou i národy Jižní Ameriky. To je vlastně myšlenka velkého bojovníka za evropskou jednotu Coudenhove Calergiho, který chtěl, aby se statut Společnosti národů změnil v tom smyslu, že by jejími členy byly mimo jiné federace panevropská a federace panamerická.

O tom všem se bude jistě mezi odpovědnými evropskými politiky dlouho diskutovat. Nehájím zde prozatím žádné stanovisko, jenom poznamenávám, že solidarita atlantických národů není přechodným, ale naopak trvalým zjevem. Mimo to je jistě pravdou, že na příklad Španělé mají více společného s Argentinci než s Nory a že Norové jsou asi bližší Kanadánům než Řekům. Ale to všechno není dnes příliš důležité. Chtěl jsem vlastně jen říci, že dnešní tradiční politické strany a staré ideologie jsou neschopné vybudovat postoj nebo politiku, která by byla společná všem jejich členům. Jak na příklad chcete, aby katolíci na celém světě měli společný názor na atlantickou federaci? Jedná se prostě o nové problémy, ve kterých stará hlediska nebo dělítka nemohou hrát žádnou roli, ve kterých by bylo nesmyslem mluvit o pravici nebo levici. Ve vztahu k těmto novým otázkám se objeví jistě i nová dělítká, nová rozhraní.

Toto ostatně není jen úvaha, která by se týkala budoucnosti. Vidíte to již dnes v národních parlamentech právě tak jako v evropské radě, kde se předsedové jednotlivých tradičních skupin často marně snaží o to, aby jejich příslušníci hlasovali vždy týmž způsobem. Když se na příklad v belgickém senátu jednalo o ratifikaci Schumanova plánu, hájil jeden socialista

nadšeně celý plán a v konečném hlasování se potom musel zdržet, aby přece jen jakž takž zachoval stranickou kázeň. A tyto rozkoly porostou pravděpodobně čím dál tím více, což jen dále dokazuje, že staré celky a skupiny budou moci jen velmi těžko zaujmout nějaké pevné a společné stanovisko v otázkách týkajících se rozsahu budoucí federace.

Právě tak tomu bude v otázce evropské centralisace nebo decentralisace. Sám se vyslovuji pro co největší decentralisaci. Toto ovšem není názor všech Evropanů a zase je nemožné tvrdit, že třeba lidé pravicového smýšlení hájí bezvýhradně jiný názor než levičáci. Tak zvaná levice se ovšem velmi často vyslovila pro centralismus, ale mnoho socialistů se nezpronevěřilo starým svobodářským tradicím. Pravice se také někdy přiklonila více ke zdůrazňování ústřední autority a jindy naopak žádala územní a profesionální autonomie. A ještě jedna komplikace, díváme-li se na evropské problémy ze starých hledisek: socialisté, kteří dosud nejvíce hájili zásadu autonomie, byli většinou socialisté ze severovýchodních zemí. Tito socialisté jsou však poměrně vlažní v boji o evropskou jednotu, zatímco italská levice je v mezinárodní politice přesvědčenými federalisty a ve vnitřní politice se naopak vyslovují víc pro centralismus.

Jedním slovem, organizace politického života ve sjednocené Evropě bude na starých základech velmi těžká, ne-li nemožná. A přece musíme mít i ve Spojených státech evropských politické strany. Tyto strany však nemohou být vytvořeny automaticky podle starých národních vzorů. Aby se v Evropě mohly konat demokratické volby, aby evropský parlamentní život byl správně rozčleněn, za tím účelem se musí evropské politické strany vytvořit podle nových zásad a dělítek.

V tomto směru můžeme až dosud mluvit jen o jediné skupině, která má skutečně evropský program. Někteří tuto skupinu nazývají integrální federalismus a ve Francii na příklad se všichni sdružují ve hnutí, jehož jméno je *Fédération*. Já sám se k tomuto hnutí také hlásím. Pro mě tedy vytvoření a organizace Evropy není cílem samo o sobě. Je to prostě aplikace určitých zásad v určitém sektoru. Je to především možnost, jak obnovit společnost, která ve svých národních přehradách stárne a která na sociálních základech není schopná regenerace. Na konci minulé války si mnoho z nás myslelo, že přišel okamžik, kdy se všechno zdálo možným. Museli jsme se však aspoň na chvíli stáhnout. Také v politickém životě platí to, co se říká v bibli, že totiž nelze nalévat nové

víno do starých nádob. A v době atomové energie, v době letadel, rozhlasu nebo radaru, je národní stát skutečnou starou nádobou. Abychom mohli vytvořit a rozvinout svobodnější společnost, abychom mohli přidat ke starým autonomiím autonomie nové, musíme nalézt nový počátek. Tím novým počátkem je ustavení pevné a jednotné Evropy.

Čím dále tím více se skoro ve všech zemích rodí nové politické myšlení. Myšlení, které přesahuje staré rozpory mezi liberály a socialisty, mezi levicí a pravicí, myšlení, které se inspiruje právě tak z papežských encyklik jako z ideálů calvinství, které již před sto lety hájilo přirozené sociální buňky proti aritmetice demokracie čistě formalistické a neorganické. A právě tak nás všechny bude inspirovat jméno velkého socialisty Proudhona. Netvrdím, že tyto nové politické zásady byly už dopodrobna vypracovány. Soustřeďují se však kolem nich skupiny nejlepších lidí, pro které byl federalismus vůdčí myšlenkou již za uplynulé války. A skutečně se dnes ozývá odpor nebo sympatie, které jsme předvídali již před deseti lety.

Jak bude vypadat situace prakticky? Přirozeně, že to nevím. Integrální federalisté budou náležet pravděpodobně různým politickým skupinám a dostanou se do evropského shromáždění možná v zastoupení různých politických stran. Je však také možné, že budeme mít poslance zvolené přímo na základě federalistického programu, se kterým předstoupí před své voliče. Toto jest dosti pravděpodobné, především proto, že velká většina voličstva je už znechucena starými hesly a frázemi. Vznikne-li však skupina integrálních federalistů, nebude se v ničem podobat uzavřené politické straně nebo sektě zasvěcenců. Tato skupina splní svou úlohu jen do té míry, do jaké bude představovat jakési středisko, kde se bývalí protivníci shodnou na myšlenku federalismu, kde se shodnou bez ohledu na svá stará dělítky a kde budou také moci vypracovat společnou taktiku.

Takovéto znovuospořádání se mi zdá být nutným a čestným, protože odpovídá skutečným. Nechci se zdržovat úvahami o tom, *jak a kdy* má k tomuto novému seskupení dojít, ale buďme ujištěni, že zrod a vývoj lepšího politického života Evropy je podmíněn přítomností federalistického myšlení, myšlení pružného a souvislého, organizovaného, ale otevřeného.

Evropská federace bude potřebovat své bojovníky, federalisty.

(Vysíláno rozhlasovou stanicí Svobodná Evropa.)

PROBLÉMY FEDERALISMU

LADISLAV ČERYCH.

La fédération sera l'oeuvre des groupes et des personnes qui prendront l'initiative de se fédérer en dehors des gouvernements . . .

(Denis de Rougemont, L'Europe en Jeu.)

ZDÁ se, že by si obsah tohoto citátu měly uvědomit všechny osobnosti, které svůj život zasvětily boji o evropskou federaci. Neboť — a přiznejme si to zcela upřímně — situace na poli „federativním“ není právě utěšující. Již skoro 6 let se Evropa hemží desítkami hnutí za evropskou federaci. Nejzvučnější jména evropského kulturního, vědeckého, hospodářského a politického života se vyslovila bez výhrady pro federalismus. Na toto thema byly napsány stovky článků v nejrůznějším tisku a miliony byly vydány na kampaně, které mají přesvědčit evropského dělníka, sedláka, studenta, prostě každého nejobyčejnějšího občana, o nezbytnosti spojených států evropských. A což teprve mezinárodní život a instituce! Kolik naděje jsme kladli všichni do strasburské Evropské rady a jak veliký a rychlý pokrok jsme očekávali od Schumanova a od Plevenova plánu! Jaká je situace? Socialistická, křesťansko-demokratická, odborová, zemědělská, studentská a mládežnická hnutí za spojenou Evropu se množí den ze dne (anebo se při nejmenším množí jejich resoluce), ale nikde nedošlo k soustředěnému náporu. Evropská rada zasedá už čtvrtý rok a pořád ještě potřebujeme pas nebo dokonce visum k návštěvě kterékoliv evropské země. Ratifikace Schumanova plánu trvala více než 14 měsíců a ještě se ani neví, kde bude sídlo hlavních úřadů. S jásotem jsme uvítali lisabonské prohlášení o ustavení evropské armády, ale krátce po podpisu smlouvy se nám se všech stran říká, že prakticky nezačne fungovat dřív, než za 18 měsíců, a že vůbec ratifikace v šesti státech bude velikým problémem.

Tak zvaní realisté nám zde skočí do řeči: „Vidíte, já jsem to říkal, ke všemu je zapotřebí moc a moc času, na takovéto věci se musí pomalu, postupně, krok za krokem.“ — Tož ne, nedáváme jim ani teď za pravdu a spíše naopak tvrdíme: vývoj mezinárodní politické situace dokazuje a dokázal zcela jasně, že tak zvaný obezřetný postup k ničemu nevede. Je třeba skočit přes propast. Stávající evropský federalismus nesplnil očekávání. Nestalo se tak

proto, že by Evropa postupovala ke svému sjednocení příliš rychle (to by nemohl tvrdit ani ten největší „realista“), ale podle našeho názoru proto, že se postupovalo pomalu, že se až dosud spoléhalo na to, že se národní stát jako takový postupně vzdá částí své suverenity a že národy vytvoří mezi sebou federaci spontánně. A ještě jinak: pokud se národy nebo tak zvaná vůle národů budou vyskytovat ve federačních plánech jako hlavní tvůrčí a hybná síla, nedojde k žádné skutečné federaci.

*

Stavím tyto zásady úvodem skoro jako axiomy. Vynasnažíme se nyní provést důkaz na příkladech z evropské praxe posledních pěti let. V příštích číslech Skutečnosti pak nastíníme, co si představujeme pod pojmem „účinný federalistický program“. Serii zakončí článek o postavení Československa ve světle tohoto federalistického programu.

Tak jako všechna velká hnutí měl evropský federalismus svůj počátek v osobní iniciativě. Jejím prvním motivem byl bezpochyby pocit, že dosavadní politické formy jsou nedostačující, že technický, hospodářský a kulturní vývoj vyžaduje nových mezinárodních řešení. Největší krize a konflikty měly mezinárodní dosah a bylo proto nasnadě hledat východisko i v této sféře. A jelikož už Evropa vyzkoušela neúspěšně skoro všechny klasické mezinárodní metody, stalo se novým mezinárodním řešením řešení nadnárodní. To není slovní hříčka, ale naopak princip, se kterým stojí a padá každý skutečný federalismus.

Lidé, kteří zakládali v roce 1946 Evropskou unii federalistů (kongres v Montreux v roce 1947) si toho byli dostatečně vědomi. Chtěli pro myšlenku evropské jednoty získat nejdůležitější osobnosti z jednotlivých národních celků, chtěli, aby nové hnutí vzniklo jakýmsi horizontálním řezem napříč Evropou. Jinými slovy Unie evropských federalistů neměla být složena s jednotlivých národních delegací, ale ze zástupců nebo z mluvčích různých funkčních skupin: z odborářů, ze zaměstnavatelů, z církv-

ví, z kulturních organizací atd. Evropský federalismus měl tedy býti jakýmsi programem, jehož stoupcem by prolínali různé zájmové skupiny, které jsou nakonec rozhodující pro určování národní politiky, které determinují tak zvanou národní vůli nebo které rozhodují o tom, jak se jednotlivé národní suverenity projevují. Ideálem bylo (a stále ještě je), aby mluvčí federalistického programu podlamovali národní suverenitu, ale ve prospěch suverenity nadnárodní. Tento ideál ovšem předpokládá, aby federalistický program existoval, aby byl konkrétní a aby umožnil zaujetí stanoviska v nejdůležitějších otázkách a sporech mezinárodního i národního života.

Evropský poválečný federalismus se však dal na jinou cestu. Namísto vypracování pevného sociálně-hospodářsko-politického programu se spokojil s voláním po evropské ústavě, s manifestacemi nebo se symbolickým odstraňováním hraničních kamenů. Nebylo to často z pohodlnosti, ale naopak z domněnky, že úspěch akce závisí na nějaké senační mezinárodní smlouvě, na federálním paktu, ke kterému přispěje, zapíše-li se do federalistických hnutí a spolků co největší počet dělníků, zaměstnavatelů a vůbec lidí „všech barev a vyznání“. Provozovala se tedy jakási bipolární politika, ovšem s tou závadou, že jeden pól neměl přímého spojení s druhým. Hlásali jsme nutnost federálního paktu, ale občan, který byl zapsán ve federálním sdružení, neměl žádný vliv na tento pakt. Co byly platny federalistům tisíce stoupců z řad dělnictva, když tíž dělníci byli mimo to členy tradičních politických stran, které jediné mohly ovlivňovat vlády, aby podepsaly onu senační mezinárodní smlouvu. Ale pro tradiční politické strany je federace Evropy při nejlepším na desátém místě programu. Od roku 1946 máme sice nepřehledné množství federalistických organizací, můžeme celkem bez přehánění tvrdit, že většina lidí v Evropě — možná s výjimkou Anglie, Skandinávie a Švýcarska — si přeje federaci Evropy, ale nemůžeme tvrdit, že tato většina se bude pro federalismus obětovat. Vezijme se do psychologie „člověka z ulice“, který samozřejmě nemá rád visa, pracovní zákazy pro cizince a hádky o zapomenuté kousky území, jehož hlavní starostí a bolestí však budou spíše daně, ceny nebo znárodnování, o kterých rozhoduje jeho politická strana a ne federalistické hnutí.

Tradiční politické formy — strany, zájmové skupiny — prostě určovaly dále řešení a postoj k otázkám všedního dne a federalismus mluvil jen o sférách odlehlých.

Které byly tyto sféry, jak vypadala situace

prakticky tam, kde se oficiálně jednalo o novou mezinárodní organizaci Evropy?

Haagský kongres dává v roce 1948 iniciativu k vytvoření tak zvaného prvního evropského parlamentu. Vzniká Evropská rada ve Strasburku. Haagský kongres byl určitým úspěchem především proto, že se sešly na nadnárodní základně nejdůležitější osobnosti všech složek evropského hospodářského, kulturního a politického života. Jednotlivé západoevropské vlády musely skutečně povolit tomuto tlaku a podepsat dohodu o Evropské radě. V tom okamžiku se však federalismus dostal definitivně na jiné pole. O otázkách sjednocené Evropy přestali jednat jednotlivci, mluvčí zájmových nebo kulturních svazků a diskuse se přenesla mezi zástupce vlád a národů. Je pravda, že poradní shromáždění — jakási dolní sněmovna evropského parlamentu — není formálně složeno z národních delegací a že má do určité míry představovat svobodné veřejné mínění. Toto shromáždění však nemá žádnou skutečnou pravomoc. Každé rozhodnutí podléhá ministerskému výboru, který může rozhodovat jen za jednomyslného souhlasu patnácti zahraničních ministrů. Každé rozhodnutí se může uskutečnit jen po ratifikaci ve všech národních parlamentech. Tato zásadní slabost byla ovšem jasná všem federalistům od prvního počátku. Předpokládalo se však, že Evropská rada bude mít alespoň psychologický a propagační účinek, účinek, který přinutí postupně členské státy, aby přivolily k přeměně Evropské rady v nadnárodní organizaci. Nestalo se tak a nepomohly ani tisícové manifestace před budovou Evropské rady ve Strasburku.

Tu přichází francouzský ministr zahraničí Schuman s nevídaným návrhem na vytvoření evropské nadnárodní organizace pro těžbu uhlí a výrobu oceli. Federalisté uvažují asi takto: odpor proti vytvoření skutečného evropského parlamentu je ještě příliš veliký, doba není dost zralá k tomu, abychom mohli počítat s okamžitým vytvořením federace. Spokojme se tedy s tím, co se nám nabízí. To, co se nám nabízí, není ostatně tak málo. Uskutečnění Schumanova plánu bude znamenat jeden pilíř evropské nadnárodní stavby. Postupně vytvoříme těchto pilířů více a po určité době budeme mít evropskou vládu *via facti* — suchou cestou.

V politickém myšlení se objevuje pojem funkcionalismu, který s počátku znamenal jen určitou metodu v uskutečňování evropské federace: namísto okamžitého svolání ústavního shromáždění, namísto podepsání federálního paktu se žádá nejprve federální uspořádá-

ni v omezených odvětvích hospodářského nebo politického života. Funkcionalismus se tak staví do protikladu s institucionalismem, který žádá okamžitou federaci celkovou.

Brzo se tento rozkol, který původně a v teorii měl být jen sporem o metodu, stal sporem o princip. Přesvědčení federalisté jsou totiž také přesvědčenými funkcionalisty, protože ve funkcionalismu vidí jen cestu nejmenšího odporu. Není proto náhodou, že iniciátory a propagátory této zdánlivě umírněné metody jsou nejpresvědčenější stoupenci všeobecné federace — Schuman, Spaak, Adenauer, Reynaud, De Gasperi. Ti, kteří naopak kladou funkcionalismus do přímého protikladu s federalismem se většinou zdráhají zapojit se osobně i do omezeného nadnárodního společenství, i do federace celkové. Velmi dobrým příkladem jsou angličtí politici, jak z řad labouristů, tak z řad konzervativců. Každý, kdo má jen trochu času a možností si může nalézt neomezený počet citátů z proslovů zesnulého ministra Bevina nebo současného ministra zahraničí Edena. Jejich obsahem je vždy: „Jen proboha nechtějte nadnárodní uspořádání Evropy — to bychom se nemohli účastnit. Schumanův plán, evropská armáda, to ano, ovšem ani tam nesmíte počítat s naším přímým členstvím. Vyšleme však své pozorovatele a budeme udržovat úzké styky.“

A tu jsme u druhého problému. Funkcionalismus dosáhl svého cíle na evropském kontinentě. Došlo k nadnárodní organizaci ve dvou důležitých odvětvích a evropští státníci byli postaveni před poznání, že tyto dvě nové instituce nemohou na trvalo fungovat bez federace celkové. Je dokonce možné, že druhé funkcionalistické řešení, evropská armáda, nebude vůbec ratifikováno, nebudou-li rozumné vyhlídky na evropskou vládu a parlament. Funkcionalismus však nepřiměl liknavé k tomu, aby se federovali. Do dílčích, tak zvaných specialisovaných organizací, vstoupilo jen šest západoevropských států, a také jen tyto státy jsou ochotny vstoupit do federace celkové.

Dnešní situace oficiálního federalismu se tedy podobá jakémusi bludnému kruhu: ti, kteří se obávali okamžitého vytvoření federace vsadili všechno na funkcionalismus. Doufali mimo jiné, že tak přimějí k užší spolupráci Anglii. Nyní, když je funkcionalismus skutečností, ukazuje se tím větší nutnost celkové federace, se kterou Anglie však nechce mít právě tak nic společného jako se Schumanovým plánem. Neúčast Velké Británie je však důvodem, aby se mnoho vlád nebo politických stran na evropském kontinentě vzepřelo ustavení jakékoliv federace.

Velmi jasně se celá situace projevila na posledním květnovém zasedání Evropské rady. Existence specialisovaných orgánů — Schumanova plánu a evropské armády — přiměla většinu strasburských poslanců, aby svůj hlavní zájem soustředili na uspišení celkové federace. Spor byl jen o to, jak k této federaci má dojít. Spaak a s ním necelá polovina shromáždění žádali, aby zvláštní parlament, který bude kontrolovat uhelné a ocelářské společenství (Schumanův plán), byl pověřen vypracováním jakési evropské ústavy. Druhá strana — slabá většina Evropské rady — se vyslovila pro to, aby bylo ponecháno jednotlivým vládám na vůli, zda pověřit vypracováním evropské ústavy plenární shromáždění Schumanova plánu, jak to žádal Spaak, nebo zda se touto prací bude zabývat Evropská rada. A tento návrh byl také přijat. Zdánlivě došlo ke kompromisu. Ve skutečnosti je však mezi oběma návrhy zásadní rozdíl. Uskutečnění Spaakovy proposice by znamenalo, že se jednání o evropskou federaci přesune z mezivládní na nadnárodní bási. O nadnárodním politickém společenství, o evropské federaci by přestali jednat delegáti jednotlivých národních vlád a první faktický základ sjednocené Evropy by byl položen. Skutečnost, že o sestavení tohoto „předústavodárného“ shromáždění mají rozhodnout vlády, však znamená, že zůstáváme na staré klasické mezinárodní bási právě v okamžiku, když jsme ji měli překonat.

Znamená tedy Spaakův návrh naději, že federalisté přece jen prorazí začarovaný kruh? Nebo je Spaak utopista? Myslím, že odpověď není jednoznačná. Uskutečnění jeho návrhu by určitě přineslo nevídání pokrok. Spaak dovedl vyvrátit všechny běžné kritiky a argumenty proti okamžitému vytvoření federace. Týká se to především britské neúčasti. „Situace je jasná,“ prohlásil ve zkratce belgický a evropský státník, „Anglie — labouristická právě tak jako Churchillova — se evropské federace přímo nezúčastní. Máme o tom nesčetně důkazů. Tvrdit, že nemůžeme dělat federaci bez Anglie, znamená odmítat federaci vůbec. Už několikrát nám britští mluvčí řekli, že nás budou v našich snahách podporovat, ale že o jejich definitivním stanovisku rozhodne až naše zkušenost. — Můžeme tento vyčkávací postoj schvalovat anebo odmítat, nemůžeme na něm prozatím nic měnit. Naší odpovědností je udělat první krok. Je pravda, že federace šesti států by byla na trvalo neúnosná, ale nějak se začnout musí. A myslím, že by bylo věci na prospěch, kdyby o federaci začali jednat členové odpovědného nadnárodního shromáždění namísto zahraničních

ministrů, kteří konec konců nejsou nic jiného než strážci národní suverenity.“

Spaak tedy postavil Evropskou radu před rozhodnutí. Neměl však pravdu a snad byl i nerealistický, když předpokládal, že jeho návrh projde strasburským shromážděním a že by ho dokonce schválilo patnáct zahraničních ministrů. Evropská rada měla sice být jádrem budoucího parlamentu, stala se však jen výspou, na které se utápí zoufalé volání přesvědčených federalistů, výspou v nekonečném moři diskusí o tom, že jeden národ může a druhý nemůže připustit to nebo ono. Spaak je podle mého názoru nerealistický, když se domnívá, že může prorazit spleť mezinárodních vyjednávání a ratifikací s řešením tak radikálním, jako je svolání evropského ústavodárského shromáždění. Více než polovina poradního shromáždění je proti různým řešením, protože mnohem více než polovina západoevropských vlád se nechce vzdát suverenity. To je skutečnost, se kterou se musíme smířit, to je také logický důsledek principu, že suverenní stát se nikdy nevzdá dobrovolně své suverenity.

Řekl jsem na počátku, že pravděpodobně víc než nadpoloviční většina evropského veřejného mínění je pro evropskou federaci. Cesta k spojeným státům evropským přes vlády a národní suverenitu nemůže být než pomalá a nakonec se musí dostat do slepé uličky. To je osud dnešního oficiálního federalismu. Denis de Rougemont řekl již v roce 1947 na prvním federalistickém kongresu v Montreux: „V rovinách mimovládních — pod i nad vládami je Evropa bližší k federaci než by se zdálo. V rovině vládní jsou však všechny spory a neshody nepřeklenutelné.“ Federalisté sešli s cesty, pokud svůj nápor vyvinuli přes vlády nebo přes oficiální nositele a tvůrce národní suverenity. Docílili sice určitých úspěchů, především v Schumanově plánu, tyto úspěchy však mají své meze a nutně musí vést ke stagnaci, jakou prochází dnešní Evropa. Nejlepším příkladem je smlouva o evropské armádě, jejíž ratifikace visí na vlásku. (Mimo to není evropské obranné společenství už zdaleka tak nadnárodní organizací, jakou je evropské společenství pro uhlí a ocel.) Evropská federace nemůže totiž být výsledkem vyjednávání a kupčení mezi nositeli národních suverenity, může být jedině výsledkem hnutí, která národní suverenity podminuje a smete.

Snad jsou to silná slova, ale jedná se o příliš mnoho a pomalý vývoj přes staré formy zklamal na celé čáře. Spaakovi patří zásluha, že o tom provedl poslední důkaz na květnovém zasedání Evropské rady, kde jeho návrh propadl.

Snad tento důkaz musel být proveden, tak jako jsme museli podstoupit všechny marné pokusy od roku 1946. Snad se nyní lehčeji přesvědčíme o pravdivosti úvodního motta tohoto článku, že totiž „federace bude dílem osob a skupin, které budou mít vůli, aby se federovali mimo vládní rámec.“

Co tato federace mimo vládní rámec znamená, co si představujeme pod dojmem federalistické akce a pod dojmem „federalismus jako politický a sociální program“, to budiž námětem článku v příštím čísle.

JAN VIT:

MÁJOVÉ VARIACE

Živý:

*Ty láska bez jména ty krásno bez tvaru
Zrozená za rosy v červánku oparu
Z poupat jež rozpukla po dešti z jara
Ty svěží mladosti jako svět stará
Jež moudrost odvěkou přetváříš v něhu
Sněženko kvetoucí na horách v sněhu
Která žhneš plamenem v své chladné zeleni
Proč věčně hledáme tvé sladké utělení
Proč hvězdo na nebi květino v souvrati
Když je nám nakonec přáno tě potkati
Vidinu zářící v májovém soumraku
Proč potom mizíš hned po prvním doteku*

Mrtvý:

*Hrdličky hlas fanfára touhy
Máj se zas chystá hru starou hrát
Květen a květy přelud pouhý
Piš máj však čti to listopad
Zmar číhá přec ukryt v každém květu
Co jich jen jaro rozvilo
Máj přišel zas lhát všemu světu
Viléme, Hynku, Jarmilo*

Motýl:

*Představa zmaru nemilá
Netíží mysl motýla
Nám tucha konce není dána
Nám nepolení srdce dáma
My prostě prostý život žijem
A vděčně sladký nektar pijem
Jenž na nás čeká v každém květu*

Tulák:

*A nechcem vládnout klackem světu
Čímž všim tento hmyz vyniká
Nad člověka i básníka*

CESTA K DEMOKRACII

J. L. HAVRDA.

ZA hlavní příčinu úpadku demokracie bývá pokládána její nepřímá. J. J. Rousseau napsal ve svém „Le Contract Social“, že v okamžiku, kdy lid si zvolí politického zástupce, přestává být svobodou; mnoho politiků a autorů — na př. Pareto, Michels a Lippmann tuto Rousseauovu these dokazují množstvím příkladů z dějin i ze soudobého politického života. Že takových případů, kdy zvolení zástupci lid připravili o svobodu ať již úmyslně nebo svou neschopností, je zejména v posledních desetiletích neobyčejně mnoho, ví ostatně každý z vlastní zkušenosti.

Na druhé straně však je jisté, že přímá demokracie v dnešní době není možná, i kdyby byla technicky uskutečnitelná. Moderní společnost je totiž něco tak nepřehledného, že Komenského „Labyrint světa“ je proti ní opravdovým „rájem srdce“. Opustí-li dnešní prostý občanek úzký sociální kruh, vymezený povoláním a prostředím, ve kterém žije, ocitá se v neznámém světě, kde je nutně odkázán na pomoc druhých. V praxi denního života se tomu říká „dělna práce“ nebo „specialisace“. V praxi politické se totéž nazývá nepřímou demokracií, absolutní monarchií nebo diktaturou. Prostý občan je na svém politickém vůdci nebo reprezentantu závislý stejně jako na mlékaři, obuvníku a listonoši, neboť nositel politické autority se vyzná v něčem, co on sám nezná, totiž ve vedení veřejných záležitostí. K této čistě materiální závislosti přistupuje závislost duchovní, skoro bych řekl citová. Poměr občana k politickému vůdci se podobá v mnohém poměru dítěte k otci, věřícího ke knězi. Mělo by tedy být povolání politika povoláním vznešeným.

Jak vyřešila demokracie problém politické autority? Demokracie zaručuje občanovi svobodné, přímé a tajné volby. V zásadě to znamená mnoho, v praxi však daleko méně. Nelze totiž předpokládat, že voliči a kandidáti jsou ideálními lidmi. Typický volič naší doby se, jak jsme řekli, v politickém světě nevyzná. Kandidáta zná nejvýš ze schůzí nebo z veřejných projevů, často jen z (vázané!) kandidátní listiny. Proto je volba především záležitostí citu a důvěry.

Na cit voličů lze působit poměrně snadno. V dobách, kdy voliči kandidáta ještě znali, stačil často povrchní osobní dojem. Je známo, že na

př. Lasalle a Lord Balfour děkovali za své politické úspěchy přitažlivému a interesantnímu zevnějšku. V dějinách italských odborů se shledáváme s funkcionáři, jejichž jediným mandátem a schopností byl lahodný hlas: říkalo se jim proto „slavíci“. Jejich zpěv způsobil dělníkům více škody než užítku. Max Weber píše, že u lidových vůdců převládá typ s tváří „spokojeného hostinského“. Dělnictvo, jak je dokázáno, dává přednost typům atletického a agresivního habitu před intelektuály. Bylo by opravdu zajímavým sociologickým námětem zjistit, kolik na př. v našem předúnorovém parlamentu sedělo „krasavců“, „násilníků“, „spokojených hostinských“ a „slavíků“ a v jakém směru se tyto jednotlivé typy politicky uplatňovaly.

V době dnešní, kdy, jak jsme řekli, voliči většinou kandidáta neznají, se zrodila propaganda; což není nic jiného než komerční reklama aplikovaná v politice. Volič je s kandidátem „seznamován“ podobně jako s nejmodernějším aerodynamickým vyssavačem a se „zaručeně nejlepším“ projímadlem. Politická propaganda využívá nadto okolnosti, že volič je k „svému“ kandidátu poután nejen materiálně, jako v případě vyssavače a projímadla, nýbrž i citově; že morální hodnoty klade výše než hodnoty hmotné. To vysvětluje, že politická propaganda co do výsledků komerční reklamu daleko předstihuje.

Neodpovídá-li kvalita výrobku očekávání, může kupující požadovat své peníze nazpět, resp. tento výrobek příště nekupovat. Volič ovšem svůj hlas nazpět požadovat nemůže; a jestliže kandidát, v němž se zklamal, figuruje v příštích volbách opět na kandidátce, nemá jiných možností než jej volit znovu anebo volit stranu jinou. Risiko je v tom případě stejné.

I ty nejliberalističtější státy pokládaly za nutné chránit zdraví občanů alespoň minimálním dohledem na kvalitu spotřebních statků a na pracovní podmínky. Je proto nepochopitelné, že v dnešní době, kdy absolutní ekonomický liberalismus je věcí překonanou, státy trpí koncentrací politické moci v rukou stranických mašin, které se na politickém kolbišti chovají jako ekonomické organizace na volném trhu. Je absurdní, že demokratický stát zaručuje sice ob-

čanům svobodné volby, ale nezaručuje jim, že volí kandidáty, kteří k výkonu svého úřadu mají potřebné morální a intelektuální vlastnosti. Neboť jmenování kandidátů je v první řadě záležitostí stranické mašiny, která disponuje propagačními prostředky. Demokratický stát jak jej dnes známe má tedy tu paradoxní vlastnost, že v zásadě zaručuje občanům svobodu voleb, ale nezaručuje jim, že tato svoboda ve skutečnosti existuje a že bude zachována; demokratický režim v dnešní době poskytuje tedy možnost revolucí ústavní cestou, jak je známe z případu Výmarské republiky a Ruska.

Na druhé straně jest existence stranických „mašin“ nebo „aparátů“ nezbytná s hlediska stability a kontinuity vedení strany, která by jinak nemohla vykonávat své politické a organizační funkce. Bez „aparátů“ se dnes neobejde ani poslanec. Známy politiký publicista a psycholog W. Lippmann napsal, že jediná osoba ve Spojených státech, která má nezkraslený a syntetický přehled o situaci, je prezident, kdežto členové Kongresu „tápu jako slepci v neznámém světě“. Moderní stát má tolik úkolů a jeho aparát se rozrostl tou měrou, že specialisace poslanců je nevyhnutelná. Poslanec, který zasedá na př. v zahraničním výboru nemůže prostě znát do detailů všechny předlohy projednáváné ve výborech jiných a dojde-li k hlasování, nemá jiného východiska než spolehnout se na informace a instrukce svého „aparátu“. Podobně jako volič na poslanci, je poslanec závislý na aparátu, a to tím více, čím menší je jeho vzdělání, inteligence a pevnost charakteru. Že aparát tohoto monopolního postavení může zneužít — a že se to velmi často stává — netřeba podotýkat; smutně proslulé poslancecké reversy existovaly i v naší předmnichovské a předúnorové republice.

Jediným východiskem z tohoto začarovaného kruhu více méně fiktivní demokracie je racionální a nestranná kontrola politického života. Kontrolu demokracie není třeba chápat jako omezení svobody. Je nutno se pozastavit nad tím, že v době, kdy se všemi prostředky bojuje proti koncentraci kapitálu, navrhnou někteří naši exiloví politikové koncentraci politické moci omezením počtu stran. Domnívám se, že by bylo mnohem účinnější navrhnout omezení politických zlořádů. Malý počet stran má ovšem své výhody. Nechceme-li však, aby se opakoval experiment Národní fronty, na který asi dlouho nezapomeneme, je nezbytné zavedení většinového volebního systému, t. j. rozdělení volebních krajů na malé okrsky, kde by byli kandidáti voleni prostou většinou občanů. Systém 2—3 stran by při ponechání vázaných

kandidátek dříve či později vedl k diktatuře strany nejsilnější.

Kontrolou politického života rozumíme totéž, co K. Mannheim nazývá „planning for freedom“. V podstatě jde o systém opatření, který by směřoval k ozdravení politického života.

V hlavních rysech půjde o to,

1. jak zvýšit politickou úroveň a informovat voliče,
2. jak zajistit politickou a mravní úroveň kandidátů,
3. jak kontrolovat činnost eventuelních stranických aparátů a jak zabránit, aby se zmocnily vlády ve státě.

Zvýšit politickou úroveň voliče je program na dlouhá léta. Prvním předpokladem k tomu je seriosnost tisku a zamezení dryáčnické a nesvědomité propagandy. Dalším důležitým požadavkem je rozšíření občanské nauky na školách národních a zavedení úvodu do sociologie na školách středních.

Na řadě příkladů jsme ukázali — a v tom se ostatně shodují všichni sociální psychologové i političtí praktikové — že volič ve velké většině případů osobnost kandidáta posoudit nemůže („slavíci“ atd.). Je proto povinností státu resp. jiné nestranné a kompetentní instituce, aby se u každého kandidáta přesvědčila, zda je schopen zastávat úřad, na který aspiruje, a aby — pokud to lze — přezkoumala jeho morální způsobilost. Stát by se především musil postarat o řádné sociologické, ekonomické a právnické školení příštích politiků a politických funkcionářů. Prvním krokem k tomuto cíli mělo kdysi — v roce 1945 — být zřízení vysoké školy politické. Přes pochybnou úroveň této instituce byl zájem o studium politických věd značný. Nezdá se však, že by se studenti resp. absolventi této školy uplatnili v politickém životě v poměru k tomuto zájmu; vyjímaje snad Agitprop nikde o ně moc nestáli. Vybudování řádné politické akademie spojené s reformou sociologického studia na universitě, které bylo u nás doposud příliš teoretické, by mělo být jedním z prvních úkolů příští republiky. Selekce uchazečů o studium politických a sociálních věd by měla být přísná, v poměru k odpovědným úkolům, které jednou budou zastávat.

Ve zdravém demokratickém zřízení je nezbytné, aby občan věděl, koho volí, aby kandidáta osobně a pokud možno dobře znal. To ovšem není možné v systému vázaných kandidátních listin a rozsáhlých volebních krajů. Volební oblast musí být rozdělena na malé okrsky, kde by zástupci jednotlivých stran nebo směrů osob-

ně kandidovali. Občan by tak volil v první řadě svého zástupce a teprve potom stranu. Jedině tak lze schválit omezení počtu stran.

Poslanec resp. funkcionář nejen může, ale musí se voličům odpovídat ze svého úřadu. Názor, že poslanec a veřejný funkcionář zastupuje zájem státu, nelze uvést v soulad se zásadami demokracie. Zájem státu zastupuje totiž okresní hejtman. Poslanec se od okresního hejtmána liší tím, že zastupuje nejen zájem státu, ale i zájem občanů, kteří ho pověřili. Poslanec je prostředníkem mezi občanem a státem. Stát není organizací metafysickou ani politicky nadřazenou; stát je organizací občanů. Demokratický parlament má tedy být výrazem jednoty občanů a státu; neboť stát jsou občané a každý občan je nositelem státní myšlenky.

Činnost politických aparátů musí být zákony omezena na čistě technickou a organizační funkci. Velkou část úloh, které doposud zastávaly aparáty, by mohla převzít komora resp.

poradní sbor odborníků. Je psychologicky dokázáno, že vztah mezi vedením sociálního útvaru — na př. státu nebo spolku — a massou jeho příslušníků — občanů po př. členů — je funkční. Znamená to, že změna v jedné složce se projeví analogicky ve složce druhé. Stoupne-li úroveň massy, stoupá úroveň vedení. Naopak zlepši-li se vedení, lze po nějaké době pozorovat zlepšení u massy. Zlepšíme-li tedy úroveň politických představitelů na straně jedné, a budeme-li usilovat o zvýšení politického uvědomění prostého občana na straně druhé podle zásad demokracie a sociální spravedlnosti, budeme mít demokratický a spravedlivý stát. Nechci tvrdit, že to bude stát v každém ohledu ideální; v tomto empirickém větě není nic co by se dalo přirovnat k ideálům. Člověk sám není a nikdy nebude ideálním. Ale bude to stát co možno nejlepší, kde nebude organisovaného násilí jako jsou puče, odsuny obyvatelstva a loupežné bandy „revolučních gardistů“.

NETRPĚLIVÝ EVROPAN; KONRAD ADENAUER

PETR DEMETZ

Není oblíben ani u svých straníků, ani u svých přátel. Z jeho tváře číší podivný chlad; i nejbližším spolupracovníkům chybí atmosféra lidského tepla; nemilují, spíše uctívají vytrvalost neúnavného pracovníka. Konrad Adenauer není populárním politikem lidového rozmachu a upřímné šlavnatosti řečnického projevu. Jeho proslovy, akademicky strohé, posluchačstvo nenadchnou; upjatostí, puritánskou zdrženlivostí, zdánlivým samotářstvím, připomíná příslušníka anglické upper middle class, nikoli kolínského rodáka. Jeho vtip, podbarvený porýnským dialektem, si libuje v ostrém, útočném aforismu; neušetří kousavou ironií ani nejbližšího spolupracovníka. Mongoloidní tvář jakoby strnula; málokdy se ze široka usmívá; na zdoluhavých konferencích zůstává soustředěn až do konce a s důstojností, někdy až komickou, ukusuje z tabulky čokolády, kterou mu úředníci protokolů úzkostlivě připravují. Každý večer odjíždí starostlivý otec sedmi dětí ihned po skončení denní agendy do svého rhöndorfského domu; trvá-li diskuse v ministerstvu příliš dlouho, končí rozpravu významným pohledem na hodinky a suchým prohlášením, že odkládá další debatu na zítra, aby se včas dostal domů. Odměřeností jeho projevů, neprůhledným tajnůstkářstvím a vypjatým sebevědomím si zneprátelel mnoho spolupracovníků. Avšak i jeho nejzapřisáhlejší nepřátelé — jako na příklad Kurt Schumacher, jednooký, jednoruký, nemocemi štvaný vůdce opozice — neodpírají „starému“ osobitou houževnatost, kterou nazývají turdohlavostí a diktátorským gestem.

*

Konrad Adenauer vyšel z patriciátu katolického Porýní, z kulturní oblasti sui generis: narozdíl od smyslného, barokního katolicismu bavorského jihu, prosyceného pradávými magickými prvky pohanských dob a široce rozkročeného do bohaté krajiny selského zpátečnictví a pivního furiantství, je katolicismus porýnský zjitřen blízkostí liberálního křesťanství francouzského. V rýnském údolí je i dogmaticnost zmírněna městskou civilizací, vybíravým vkusem patriciátu a mezinárodní atmosférou. Porýnská katolická oblast, kdysi rodná půda intelektuální a esteticky rafinované dialektiky mystického kacíře Eckharta, vytvořila kolem katedrál francouzského typu

záhy významná střediska městské kultury. O správu těchto měst se s duchovní vládou záhy podílel sebevědomý, vzdělaný a evropsky orientovaný patriciát. Konrad Adenauer, syn kolínského úřednického rodu, se narodil 5 let po oné chvíli, kdy byla proklamována Vilémovská říše, jež porýnským oblastem vnutila pruský a protestantský režim a posílila tím síly separatistické, orientované do katolické Francie. Z této oposice katolických porýnských občanů proti protestantskému, pruskému, berlínskému centralismu dodnes vyplývá významná část evropské inspi-
 race spolkového kancléře. Mladý Adenauer prošel tradičním gymnasiem „U dvanácti apoštolů“ a studoval práva ve Freiburgu, v Mnichově a v Bonnu. Po promoci začal pracovat i politicky; učil se u justičního rady Klausena, tehdy vedoucí osobnosti kolínského komunální politiky. 1906 učitelské kandidoval po prvé do městské rady, jejímž členem byl nepřetržitě do roku 1917, kdy Adenauer kandidoval po svém předchůdci Wallraffovi převzal úřad kolínského primátora. Podržel jej až do března 1933, kdy byl zproštěn úřadu samým Göringem.

Kolíňtí byli překvapeni aktivitou nového primátora. Jeho zásluhou byl uskutečněn kolínský veletrh, zasloužil se o novou universitu a o výstavu kolínského kultury roku 1925. Ani tehdy Adenauer populárním nebyl, a také se jim nestal; jeho panské sebevědomí si nezískalo sympatie řemeslnických a dělnických vrstev. Při volbách roku 1929 byl zvolen po druhé; rozhodla převaha jediného hlasu, podobně jako tomu bylo o mnoho let později, kdy byl zvolen majoritou jediného hlasu spolkovým kancléřem. Jako vedoucí člen Strany Svobodného Středu se Adenauer zúčastnil konference provinciálního sněmu; předsedal, jako porýnský katolík, od roku 1920 do roku 1933 Pruské státní radě, kde nacistům nejednou kladl houževnatý odpor. V tomto sboru se stal členem tak zvaného „Výboru tří“, který v době zvýšeného ohrožení státu přebíral funkce státního prezidenta.

K prvnímu konfliktu mezi Adenauerem a nacisty došlo roku 1932, kdy se pokoušeli o nezákonné svržení Braunova kabinetu. Adenauer se tenkrát úspěšně odvolal na rozhodnutí nejvyššího státního soudu. Napříště si nacisté proti Adenauerovi zajistili lstivého spojence; byl to pověstný Franz von Papen, který Adenauera svým hlasem vyřadil. Osudné události na předjaří 1933 rozhodly o Adenauerově osudu také v samém Porýní. V týdnu mezi 5. a 12. březnem 1933 sváděl primátor Adenauer poslední ústupové boje s nacisty, kteří o výsledcích voleb už nepochybovali. Ještě 7. března Adenauer ve shromáždění vedoucích komunálních politiků prohlásil, že nacisté na radnici vztyčí vlajku s hákovým křížem jen proti jeho vůli. 10. března mu policejní prezident zakázal další veřejné projevy. Tři dny na to si nacisté uspořádali velkou manifestaci; jejich hlavním řečníkem byl nacistický protestantský princ z rodu Hohenzollernů. Radnice byla obklopena oddíly SS; Adenauera si objednali do úřadoven, aby si prý vyžádali klíče. Varován telefonickým vzkazem, opustil Kolín, nasedl v blízkém Dortmundu na rychlík a skrýval se delší dobu v klášteře Benediktinů v Maria Laach. Později, stále pod dohledem Gestapa, se na krátkou dobu usadil v Berlíně a vystavil dům v Röhndorfu. Ve dnech Röhmova puče byl zatčen po prvé, po druhé ve dnech Stauffenbergova atentátu. Po každé byl po krátké době propuštěn.

Ani jeho nejvášnivější nepřátelé nepochybuji o jeho naprosté politické a lidské integritě za Hitlerova režimu; jiní vynikající správní odborníci se nacistům ochotně prodali, Adenauer nepovolil. Na jaře 1945 dosadila americká okupační správa Adenauera jako starostu v Koblenzu a o něco později opět v rodném Kolíně. Po Američanech však převzala kolínskou oblast anglická armáda; zanedlouho byl primátor propuštěn s odůvodněním, že je „neschopen“ a že se „nepostaral dostatečně o vytvoření zimních zásob“. Anglická okupační správa si neuvědomila skrytou ironii této výpovědi; odstranila z městské správy muže, který už v době první světové války řídil zásobovací referát svého rodiště.

Britské rozhodnutí vyloučilo ovšem z jiné motivace. Adenauer příliš záhy navázal, z jákési dávné porýnské tradice, pracovní styk s francouzskými politickými činiteli, a britské okupační úřady těžce nesly politickou aktivitu svéhlavého administrátora. Vyloučení Konrada Adenauera z úzkého kruhu komunální politiky mělo však i jiné důsledky, kterých si tehdy britský velitel ani neuvědomil. Zatlačilo vitálního a energického starce, který po dvanáct let Hitlerova režimu netrpělivě čekal na okamžik nového uplatnění, do širší oblasti politiky stranické a státní.

S překvapující urputností se správní odborník Adenauer vrhl do virů západoněmecké politiky. Anglická armáda propustila na podzim roku 1945 starostu; o šest let později přijal nejvyšší velitel anglické armády tétož úředníka jako nejvýznamnějšího reprezentanta demokratického Německa. Adenauer byl ihned po svém odchodu z kolínského městské správy zvolen funkcionářem křesťansko-demokratické unie (CDU), v únoru 1946 zemským předsedou vestfálské orga-

misace, v září 1948 prezidentem parlamentní rady, a na základě voleb, v nichž křesťansko-demokratická unie na sebe soustředila 7,357.509 hlasů, spolkovým kancléřem. Dne 20. září 1949 představil svou vládu: osm ministrů z řad CDU, pět svobodných demokratů (FDP) dva příslušníky Německé strany (DP).

Ve věku, kdy jiní odcházejí na odpočinek, Konrad Adenauer vzal na sebe úřad potřísněný krví a bezprávím. 40 let administrativní praxe bylo jen přípravou k vyšším úkolům. V boji proti urputné opozici, a to nejen proti sociální demokracii, ale i proti odpůrcům z řad vlastní strany, parlamentu, a dokonce proti veřejnému mínění, bývalý správní úředník dozrál v tvůrčího politika evropského významu. Adenauer rostl do samoty. Křesťansko-demokratická unie není stranou, o kterou by se mohl opřít spolehlivě a bez výhrad. Podobná sesterské straně v Itálii, je složena z příliš různých prvků. Slučuje v heterogenní celek porýnské měšťanstvo, bavorské sedláky, významné managery porýnského průmyslu, liberály a socialisty. Ve frakcích působí i tak protichůdné postavy jako odborář Karl Arnold, který předsedovi strany vytýká přílišný konservatismus, a bavorský Dr. Alois Hundhammer, jenž nejednou zaútočil proti Adenauerově liberalismu a jeho světovosti. Z Konrada Adenauera — a v tom si jsou zajedno přátelé i nepřátelé — se stal muž osamělého rozhodování. Parlamentu spíše používá, než aby mu sloužil a děsil někdy i přátele překvapujícím obratem. Adenauerův brainstrust se skládá jen ze dvou mužů: z Roberta Pferdemengase, společníka kolínské banky Samuela Oppenheima a spol., a z mladého Herberta Blankenhorna, před vládkou jednoho z úředníků německého vyslanectví ve Washingtonu. Předseda strany Adenauer vládne i proti straně; nejednou zmobilisoval dokonce parlamentární opozici proti vládní koalici. Vklíněn mezi sociální demokraty a porýnský průmysl, si na chvíli získal dokonce odbory tím, že jejich požadavky, formulované v zákonu o právu spolurčení, prosazoval společně se sociální demokracií proti vlastní straně.

Opozice vytýká Adenauerovi nedemokratičnost; Adenauer však prožil už příliš mnoho — Vilémovskou říši, první světovou válku, pád Výmarské republiky, Hitlerovské šílenství a totální katastrofu — než aby i nadále trpěl důmyslné zpomalování evropské intergace pouhou technikou parlamentarismu, kterou zneužívají právě nepřátelé Evropy. Adenauer je z Evropanů nejnetrpklivějších. Podepsáním generální smlouvy překvapil i vlastní stranu. Rostoucí opozice proti Adenauerovi — sociální demokracie, neutralisté, němečtí pseudoevropané, usilující pod rouškou Evropy o německou hegemonii, nacionalisté i komunisté — skrývají své protievropské nálady pod maskou demokratické úzkostlivosti, lpící na písmenu parlamentního řádu, a hlučně se dnes dožadují dalšího oddálení ratifikace evropských smluv. Adenauer je v dnešním západním Německu méně populární než kdy před tím; je to neoblíbenost člověka, který se připojil k avantgardě a žije už jakoby v jiném čase.

Konrad Adenauer ovšem není politik neproblematický. V sociální otázce je pravý konservativ, který nehledá kontaktu se zájmovými skupinami dělnictva a pohlíží svrchu na socialistickou iniciativu. Podceňuje význam a dosah anglické politiky; ačkoliv zastává funkci ministra zahraničí, nezakročil, když důležitá místa bonnského ministerstva zahraničí byla obsazována zkušenými nacisty; nezná — ve své výlučné orientaci na západ — problémy východní Evropy z autentických pramenů, o čemž svědčí jeho pozdravný telegram slovenským separatistům při oslavě založení Slovenského státu. Je to ovšem také nedostatek demokratické československé politiky, která ve Spolkové republice byla dosud k vlastníškodě příliš pasivní a veřejným činitelům neposkytovala dostatečných informací.

Nelze však nevidět, že v tomto okamžiku Konrad Adenauer je spojencem demokratického Československa. Není třeba, abychom zároveň souhlasili s politikou Adenauerovy strany, třeba se sociální stagnací, kterou si dala do programu. Bylo by však nebezpečné, kdybychom podléhali dogmatickým přesudkům a neviděli nedogmatickou realitu. Dnešní německá politika se naprosto vymyká osvědčeným šablonám liberalismu třicátých let. V této zemi je sociální demokracie nacionalistická a napomáhá vlastně Sovětskému svazu, i když na některých úsecích vnitřní politiky působí v osvícenské tradici. Adenauerova strana, na vnitřní frontě exponentka dědičné zaostalosti kulturní a sociální, zastává v zahraniční politice demokratické Německo, federalisovanou Evropu, Atlantické společenství. Nelze nevidět paradoxní spojitost faktů: v západním Německu, kde stále není významné elity bojovných demokratů, hlasy bavorských sedláků, westfálských katolíků a porýnských průmyslníků příštího roku rozhodnou, zda zůstane u vesla Konrad Adenauer a s ním orientace demokratická, federalistická, atlantická.

Z NOVÉ LITERATURY

KNIHA, která vyšla v posledních týdnech minulého roku na londýnském knižním trhu,* je v podstatě úsekem dvanácti let ze života mladého československého Němce. Je to život jednoho z těch, kteří v druhé polovině let třicátých dospěli k domněnku, že jsou mnohem chytřejší než jejich dobře situovaní otcové, a proto šli válčit do Španělska. Tam, mezi různorodou společností, která se shromáždila v zemi po staletí mezi sebou válčícího a cizí intervence jakéhokoli druhu s nelibostí snášejícího španělského lidu, začali poznávat různé mezinárodní kliky, o kterých až dosud neměli ani potuchy. Mezi těmito klikami se Pollakovi nejvíce zalíbila skupina sovětských komisařů (jiné sovětské občany tam neviděl). Byl zraněn a doživotně zmrzačen dne 6. července 1937 v obci Brunete. Nedlouho potom byl evakuován do Paříže, kde znovu navázal přátelství, ve Španělsku započaté, s jihoslovanským komunistickým komisařem André Kobalem, o kterém se teprve později dověděl, že je totožný s nynějším zahraničním ministrem jihoslovanské vlády, Alešem Beblerem. Jelikož na svůj československý pas nemohl dostat visa, poněvadž pas mu nebyl prodloužen, opatřili mu komunisté kanadský pas na jméno Saula Skupy, studenta z Toronta. Správná v pasu byla jen Pollakova fotografie.

S tímto pasem odcestoval do Ljublaně, kde se stal dodavatelem zpráv pro japonského novinářského korespondenta a později sám subkorespondentem různých novin a agentur. V tomto postavení byl ve válečných dobách v Bělehradě, Budapešti, Sofii, Bukurešti a Bagdadu. Co pro své komunistické protektory dělal, o tom se nevyjadřuje příliš obsírně, jisté však je, že si získal mnoho přátel a také nepřátel. V jeho pasu uvedená kanadská národnost byla ihned podezřelá jednomu Angličanovi v Ljublani a jeho nebritské chování v anglických kruzích mělo za následek, že všude, kam jel, sledoval ho tajně soukromý anglický přípis: Dejte si pozor na tohoto podivného kanadského levičáka. Tak se stalo, že počátkem července roku 1941, dva týdny po vstupu Ruska do války, v době, kdy se mohl cítit bezpečným, ho konečně chytili v Karachi. Stal se podezřelým tím, že se jako jediný Evropan účastnil stávkové schůze indických textiláků. Padlo na něho přirozené pode-

zření, že je německým špiónem, a jen kající přiznání jeho dosavadního života, potvrzené skutečnými fakty, ho zachránilo před prokazem. V útěku z vězeňské nemocnice zabránilo mu den před tím přeložení do internačního tábora v Dehře Dunn, kde ho pak Angličané drželi spolehlivě ve vazbě až do května 1946, tedy rok po skončení války v Evropě. Angličané, jak se zdá, osudy vězňů v Indii nepovažovali nikterak za naléhavé, zejména když Pollak jako Němec z Československa automaticky pozbyl svého československého státního občanství a byl tedy s britského hlediska Němcem. Konec konců se však pomocí československých komunistů dostal ven z indického internačního tábora.

Komunistická strana, která přiměla presidenta republiky k vydání dekretu, jímž všichni Němci a Maďaři byli zbaveni svého československého státního občanství, radila svým československým příslušníkům německé národnosti, aby šli do ruské zony Německa, kde prý jsou mnohem důležitější pro stranu než doma, kde je českých komunistů prozatím dost. Pollak tedy oddaně jel do Drážďan, do ruské zony Německa, kde se v červenci 1946 stal redaktorem illustrovaného týdeníku *Zeit im Bild*. Pollak popisuje své zkušenosti v ruské zóně: komunističtí bonzové měli všechno: v době, kdy obyčejní lidé bydleli ve sklepích jako krysy, měli krásné byty, měli jídlo, cigarety, čaj, přesto, že Rusové jinak odnesli ze země všechno, co nebylo „niet und nagelfest“. Když Pollak ve své naivnosti proti tomu protestoval, řekli mu: „Německý národ je vinen válkou a musí svou vinu odpykat.“ Pollak, který se ještě nenaučil nejvyššímu pravidlu stranického novináře, že má psát co mu přikážou, nemohl s tím vším souhlasit a nemohl také snést ruskou cenzuru a ruské úřady. Po pěti měsících ve východním Německu se v lednu 1947 vrátil do Československa. Bylo to pro něho snadné, tehdy šlo komunistům všechno velmi hladce.

Stanislav Budín, československý novinář ruského původu, šéf anglo-amerického oddělení min. informací, opatřil mu místo u ilustrovaného magazínu *Czechoslovak Weekly* a u denního informačního bulletinu v anglickém jazyku. Pracoval také pro anglické vysílání pražského rozhlasu. Jeho nadřízenou byla paní Bedřiška Adlerová, houževnatá komunistka polského původu — je podivné, odkud pan ministr Kopecký bral své spolupracovníky — a je samozřejmé,

* Stephen W. Pollak: *Strange Land Behind Me* (Falcon Press).

že Pollak se s ní také brzy znepřátelil. Mezitím se však stal členem české komunistické strany — počátkem roku 1947 — a několik měsíců potom se oženil s mladou irskou učitelkou pražského anglického institutu; oženil se v kostele, a to nebylo pro něho s hlediska komunistického výhodou. V červenci r. 1947 po nabídce půjčky evropským národům americkým státním tajemníkem Marshallem, kterou sateliti museli odmítnout, se ideologický boj mezi pravověrnými komunisty a zbytkem českých levičáků přiostril. Pollak, patrně pod vlivem své britské paní, cítil, že přišla doba rozhodnutí také pro něho. V den, kdy se čeští komunisté definitivně rozhodli spojit osudy Československa se Sovětským svazem — 10. července 1947 — uplynulo právě deset let od doby, kdy španělská kulka zasáhla Pollaka a udělala z něho mrzáka na celý život. Po deset let si Pollak vážil Sovětského svazu jako zastánce boje za svobodu a spravedlivou společnost. Jeho víra v sovětskou „vlast“ přežila sovětsko-německý pakt, sovětský útok proti Finsku, sovětskou zradu protifašistické věci ve Španělsku — ze sobeckých to důvodů — přežila také ponechání Jugoslaviie jejímu osudu, když Sovětský svaz dal nacistickému Německu v jihovýchodní Evropě volnou ruku. Ale nyní si uvědomil, že i pro něho přišel okamžik, kdy je třeba volit mezi vůdci, kteří překroutili a zradili víru i ideály jeho generace, a osudem vyvrhelů a renegátů. Ještě před rokem by byl život bez strany nebo mimo stranu býval pro něho nemyslitelný. Nyní věrnost straně, která zradila ideály revoluce a stala se nástrojem cizí politiky nové vládnoucí kasty, zdála se mu směšnou. Začal pracovat pro Peroutkův *Dnešek*; na to mu komunistická strana odňala legitimaci a po únorovém puči ztratil své místo u anglického denního bulletinu ministerstva informací pro „nepřátelské chování k lidové demokracii“. Několik dní potom odletěla jeho žena z Prahy a Pollak také odjel, cestou poněkud složitější.

To je krátce obsah knihy, která má 377 stran a která není bez zajímavosti, i když to, o čem Pollak píše, mohlo být podáno i na menším počtu stran. Čtenář se nemůže zbavit dobře odůvodněného pocitu, že autor nenapsal vše, co se s ním dalo během těch dvanácti let, o kterých má kniha podávat zprávu. Určitě neřekl vše o své práci pod jménem Saula Skupy, komunistického agenta s kanadským pasem. Je možné, že má strach, a tomu by bylo možno rozumět. Ale bez těch podrobností čtenář knihu odloží jako neúplné svědectví z dvanácti let života jednoho člověka ne docela šťastné minulosti.

BRITSKÝ novinář *Don Dallas* byl zpravodajem Reuterovy agentury v Moskvě po dva a půl roku, od června 1947 až do prosince 1949. Vzhledem k tomu, že cizincům bylo zakázáno navštívit ruský venkov, mnoho z Ruska neviděl; těch třicet měsíců mu však stačilo, k tomu, aby dobře poznal podmínky života v zemi a přibližně správně je vyložil.

V první části své knihy,* která vyšla v únoru tohoto roku v Londýně, zabývá se Dallas lidmi, s kterými se setkal. Bylo jich početně velmi málo: tak na př. plukovník-generál V. V. Ulrich, předseda nejvyššího sovětského vojenského soudu, Celia Nielssenová, v Americe narozená litevská sekretářka Reuterovy moskevské kanceláře, A. W. Johnstone, bývalý britský redaktor tehdy vycházejícího listu *Britansky Sojuznik* (Nielssenová i Johnstone přešli na sovětskou stranu), Alexandra Smithová, sovětská žena anglického námořníka, která jako všechny ruské ženy po r. 1947 nesměla jet za svým mužem do Anglie, a konečně Taťána, druhá jeho sekretářka v Moskvě. V druhé části své knihy se autor zabývá idejemi, které převládají v Sovětském svazu. Zatím co první část knihy je pro čtenáře zajímavější, poněvadž je živě napsána, druhá je nepochybně cennější.

Dallasova pozorování nejsou sice nijak senzáční — to by ani nebylo v souladu s činností zpravodaje Reuterovy agentury — jejich výklad však je tak důkladně podložen, že zasluhuje pozorného pročtení. Pokud jde o výši příjmů, sovětská společnost je třídně rozdělena neméně než společnost kapitalistická a feudální; rozdíl je pouze v tom, píše Dallas, že třídní systém je tam vázán na funkce, nikoli na dědictví. Na takovýto systém je ruský lid odedávna zvyklý a byl by nejen překvapen nýbrž i zneklidněn, kdyby i za dnešních poměrů vůdcové komunistické strany a vlády, vysocí civilní úředníci a generálové (vládnoucí to vrstva privilegované třídy) nebyli důchodově podstatně odlišeni od prostého lidu; nebo kdyby spisovatelé, dramatičtí autoři, komponisté, vedoucí architekti, lidé kolem divadla a filmu, vědci všech kategorií a průmysloví ředitelé, další to vrstvy výjimečných příjmů, musili žít za stejných podmínek jako průměrný sovětský člověk. Je dobře známo, že spisovatelé a dramatičtí autoři vydělávají neslýchané sumy; není však všeobecně známo, že jakmile příjmy dosáhnou určité výše v národní bance, majitel účtu si může vyzvednout z banky kolik hrdlo ráčí. Po-

* „*Dateline Moscow*“, W. Heineman Ltd., London, 1952.

tíž je ovšem v tom, že v Sovětském svazu za to už nic nemůže koupit.

Osobním názorem autorovým je, že po určité době Rusko neučiní nic, co by mohlo vypuknutí třetí světové války urychlit. Rusko hraje na čas. Bude pokračovat ve válce nervů a po případě ji i zesílí, pokoušejíc se podlomit morálku Západu. Nervová válka zasahuje lid východních států méně než je tomu na Západě, jelikož veškeré prostředky vedení a řízení veřejného mínění jsou v rukou strany a Kremli. Kampaň proti západním „válečným štváčům“ odvrací pozornost od nedostatků na domácí frontě a zároveň pod heslem „obranu míru“ je lid Sovětů a satelitů psychologicky připravován na válku pro případ, že by k ní došlo.

Dallas se krátce zmiňuje také o Československu. Píše o moskevské československo-ruské schůzce v červenci 1947, k níž byli náhle předvoláni Gottwald a Jan Masaryk. Šlo, jak známo, o odvolání účasti na připravovaném Marshallově plánu. Dallas šel s kolegou Walterem Cronkitem od United Pressu na moskevské vojenské letiště, odkud se čeští návštěvníci vraceli do Prahy. Ohromný banket v Kremli trval až do časných ranních hodin, takže bylo 3.30 ráno, když československá skupina přibyla na letiště. Hudební sbor a čestná stráž Rudé armády stály v pozoru, když Gottwald a Masaryk přišli, provázeni Molotovem a vysokými sovětskými úředníky. Gottwald byl přiveden k mikrofonu a přečetl připravený chvalozpěv na Stalina a sovětskou vládu. Jeden Rus s kopií proslovu v ruce sledoval větu za větou. Cronkite, zdá se, měl předtuchu, že se stalo něco velmi závažného. Řekl Dallasovi: „To je konec Československa. Jsem převědčen, že to zde byl Mnichov po sovětském.“ Když proslovy a národní hymny skončily, Gottwald a Masaryk odcházeli k letadlu. Stroje už hučely, když Cronkite volal na Masaryka: „Máte nějaký vzkaz pro Západ?“ Nebylo odpovědi a Cronkite křikl druhou otázkou: „Bude Československo spolupracovat se Západem?“ Masaryk odpověděl něco, co nebylo zřetelně slyšet, co však oběma novinářům znělo asi jako „na to si můžete vsadit“. Za necelých osm měsíců Masaryk zaplatil svou důvěřivost životem.

E. V. Erdely.

DROBNÉ ZPRÁVY

PODLE zpráv britského žurnalisty Anthony Terryho pracuje prý bývalý nacistický polní maršálek Schörner, známý také jako poslední vojenský pán Protektorátu, jako sovětský agent pro Střední Východ. Schörner byl kdysi vydán jako válečný zločinec Sovětům a

nikdy se nepotvrdilo sovětské oznámení, že by byl popraven nebo jinak zneškodněn. Terry podkládá svou zprávu materiálem, který získala přímo od komunistů jedna západní tajná služba. V téže zprávě se také praví, že Schörner velí zvláštní arabské legii o síle čtrnácti tisíce mužů, kteří jsou vyzbrojeni bývalými německými zbraněmi. Schörner mimo to organizoval zvláštní školu pro sabotéry v horním Egyptě, navázal spojení se severoafrickým nacionalistou Abd-el-Krimem a s Velkým Muftim. Schörnerova činnost je přirozeně řízena z Moskvy a jejím hlavním cílem je proniknutí Persie, Syrie, Transjordanie a Iraku sovětskými agenty.

*

ZAPADNÍM tiskem proběhla už několikrát zpráva o tom, že Sovětské Rusko vydržuje v Adis Abebě větší vyslanectví než v Paříži. Podrobnější popis přinesl německý nezávislý týdeník Echo der Woche (10.5.): Sověti postavili v hlavním městě Habeše nemocnici, která má 60 lůžek a 300 zaměstnanců, vesměs sovětských příslušníků. Mimo této „sanitní“ činnosti vyvíjí Sověti v Habeši i rozsáhlou činnost „kulturní“. V Adis Abebě je veliké informační středisko a knihovna se svazky v domorodých jazycích. Hlavním thematem této informační činnosti není kupodivu propagace marxismu, ale vzbuzování nenávisti proti „bílým kolonizátorům“. Ve skutečnosti je Habeš strategickým střediskem pro sovětský boj o Afriku. Z Adis Abeby se vysílají špióni do okolních britských držav a napříč Saharou až ke Zlatému pobřeží a ke Kamerunu. Agenti jsou většinou školeni v Moskvě a Leninogradě, navštěvují domorodé náčelníky, zvou je do Moskvy a v mnoha případech se dokonce odívají do hávu misionářského a šikovným způsobem rozšiřují zvěsti o zázračné moci sovětských medicinmanů v adisabeské „nemocnici.“

*

KOMENTÁŘ k ‚drobným‘ zprávám: Možná, že boj o sebeurčení evropských národů se nedá úplně přirovnávat k boji o sebeurčení národů arabských a afrických, bylo by však dobře, kdyby se všichni obhájci „svatých národních práv“ občas zamysleli nad tím, není-li v každém dnešním tak zvaném boji o národní svébytnost zapleten nějaký Schörner, Velký Mufti nebo dokonce zázračný medicinman. Anebo: Svatá boží prostoto Západu, který ještě občas hledáš naději v rozhovorech velké čtyřky (pane Schumachre, pane Beuve-Méry, pane Bevane)! Anglické přísloví říká o určitých lidech, že jsou „either a criminal or a fool“, buď zločinci nebo blázni.

L.Č.

BÁSNÍK VE SPÁRECH APARÁTU

ALBERT. (Pokračování)

ČESKOSLOVENSKÝ stát to neměl snadné: sotva ustavivšímu se bylo hledati nejen vnější formu, nýbrž také raisonu své neodvislosti, a to ve chvíli, kdy v sousedství země, předchozí válkou vysílené, se zmítaly v konvulsích krise společenského ústrojí. Domnívat se, že republika pod aegidou Masarykovou tvořila jakousi oasu v pustině rozervanosti a že ideové potíže orientační byly přijetím humanitního ideálu *Ježíš, ne Caesar* definitivně vyřešeny, znamená při nejlepším vidět jen jednu líc oné budovatelské epochy. Neboť revolucím a krvavým rozbrojům, davovému šílení a terorismu, které nezdávka bývaly u sousedů domovem, jsme v roce 1918 a později tak docela neunikli; což je lidsky pochopitelné a historicky zdůvodnitelné. To vše se u nás, byť v kapesním měřítku, vyskytlo také — střílení v Kadani, několikadenní válka s Polskem, rudý teror na maďarském pomezí, Prosincový puč, rabování a bouře proti keřasům na mnoha místech (i v Praze!), pogromy na východě republiky, nezdařený atentát na Kramáře a žel, zdařený na Rašina... je nutno v seznamu pokračovat? Připomeňme jen ještě to babylonské zmatení v duchovní sféře, v hlavách a srdcích, k jehož zdrojům oficiální ethický demokratismus ve své plochosti ani zdaleka nestačil proniknouti! Není proto divu, že při našem rekonstruování intelektuálního životopisu mladého, zvědavě neklidného ducha, zpráchnivělé tradici odcizeného, živelně trpícího křivdou a lačnického po spravedlnosti, právě tato dramatická, naskrze neidylistická a nepříliš přitažlivá stránka československého vývoje nutně převažuje.

Léta dvacátá, především jejich prvá fáze, jsou v ČSR vůbec a na Slovensku zvláště obdobím přerodu, napětí a kvasu. Možnost výbuchu sociální revoluce je na průmyslovém Západě, byť se tenkrát soudilo jinak, mnohem méně reálnou než zde, na Východě, kde pozůstatky feudalismu jsou ještě tak všudypřítomné. Přitom se k této vnitřní predisposici druží hrozba infekce zvenčí. Dvakrátě zašlehlý plameny v nejbližším sousedství. Po prvé se tak stalo na jaře 1919, kdy armády uherské republiky rády spadly do území teprve nedávno vyklizeného a kdy v stínu jejich bodáků zámečník Janeček provolal v Prešově slovenské sověty; epizoda jejíž jen díky včasné rumunské intervenci. Druhý náraz, v září 1920, přivedla polsko-so-

větská válka: pod dozorem komisaře Stalina proniká Rudá armáda, proti Lvovu směřující, až na 40 km k severní hranici Slovenska. Za těchto okolností narážela infiltrace převratných ideí do masy zbídačelého, pologramotného venkovského obyvatelstva jen na chabý odpor; primitivita prostředí byla v tom procesu katalyzátorem kladným. Volby do Národního shromáždění, konané na jaře 1920, tedy mezi dvěma právě zmíněnými kulminačními body, dosvědčují vysoký stupeň radikalizace na Slovensku: dobrá polovina hlasů připadla sociální demokracii, tehdy ještě formálně nerozštěpené, a není pochyby, že v drtivé většině případů bylo voleno její levé bolševisující křídlo. Očekávání, že východní část nového státu zůstane na trvalo baštou levicového extremismu, bylo však politickým vývojem dalších let naprosto zklamáno. Neboť počínaje rokem jednadvacátým vlna komunistického radikalismu opadá na Slovensku rychlostí stejnou, jako se náhle byla vzedmula. Pozemková reforma kanalisovala část revolučních energií, rudý mythus ztratil na přitažlivosti a bezprostřednosti, poměry politické i hospodářské se vcelku stabilisovaly a, co snad platilo nejvíce, olbřímí závaží staletého smutného dědictví, zakořeněných pověr a kulturní zaostalosti, které v periodě revolučního vzestupu tížilo misku vzpoury, se v epoše odlivu rázem přesunulo na misku zpětilosti. Socialistům, po výtce pak československé sekci kominterny, se za tohoto stavu podařilo organizačně podchytnout na Slovensku jen nepatrný zlomek toho, co ještě v dvacátém roce tak dychtilo po převratě po ruském vzoru.

*

Básník netvoří ve vzduchoprázdnu; chvějí-li se základy společnosti, nelze očekávat, že slovesné umění, ze všech druhů uměleckého tvoření s jejími osudy nejvíce spjato, může zanedbávat funkci jemného seismografu.

„Kde člověk v bolu oněmí, kdos z bohů vyslovit mi dal, jak trpím...“ tak zachmuřeně definoval poetův úděl Goethe, jehož život byl přece proteplován helenisujícími paprsky Výmarské pohody. Oč důrazněji doléhá pravdivost jeho slov v době, kdy se bortí světy a v úzkosti a bolestech vznikají nové! Ten, jemuž bylo přisouzeno stát se básníkem, vyrůstá v stínu politických konfliktů a katastrof, které i v úhorovi-

tém prostředí národa po věky opomíjeného na sebe upozorňují s neodbytnou naléhavostí. K tomu pak budtež přičteny hlodavé nesnáze individuální, tíseň sociální živě pociťovaná, osamocenost vzdalujícího se a tuláctví srdce, přivýkajícího zklamáním . . .

Není proto divu, že volba učitelů a vzorů, pokud jsou v první Novomeského sbírce zmíněni jménem, odpovídá plně této neradostné osobní situaci. Bouřliváci, melancholické, podivíni, rebelové a mystici, lidé vyvrácení z kořenů a úpěnlivě hledající štěstí, tak nedostižné. Již dedikace knihy — „zaviatej pamiatke Janka Kráľa“. Nikoli Sládkovič, romantický selankář, nikoli harmonický, usměvavý Hviezdoslav, ba ani Krasko, ani rozpolcený Roy — nýbrž zádušný, pološílený baladik, odsouzený k životu věčného advokátního koncipienta někde na maloměstském Vystrkově, v jehož verších dunívá struna sociálního vzdoru a nepokoje.

Poesie česká měla na vývoj Novomeského vliv přinejmenším stejně silný jako domácí slovenská tvorba. V této souvislosti nemůže být opomenuto jméno pěvce „Máje“; také těžké víno alexandrinů Březinových bylo chutnáno ještě v období poetické puberty. Leč působení těchto generačně tak vzdálených knížeť verše úplně zastihuje o čtyři leta starší vrstevník Novomeského, Jiří Wolker. Wolker tesknivec, Wolker bouřlivák, Wolker lyrik a Wolker buřič. Některé básně v první sbírce „Nedeľa“ přímo thematicky i formálně zrcadlí vliv Wolkrův a možno říci, že jeho kouzlu se Novomeský nikdy, ani po desetiletích, plně nedovedl vymanit. Jak se ztrácí ve srovnání s básníkem balady o očích topičových na př. ten hravý, smyslný, požitkářský Nezval — ten měl Novomeskému, zcela jinak zaměřenému duchovně, pramálo co říci.

Z cizích literatur uveďme Jesenina a Adyho, ruského chuligána a maďarského snivce — jimi se uzavírá výčet, kusý a neúplný; než přestáváme na něm v naději, že alespoň to hlavní a charakteristické bylo uvedeno.

Prvá česká popřevratová generace literární se k realitě právě vznikuvšího státu nestaví nikterak nadšeně — není na tom zhola nic překvapivého. Samostatnosti bylo, tak jak to oni pociťují dosaženo příliš pozdě, než aby mohla vzrušovat a těšit. Sociální kontinuita s bývalou monarchií je až okatě zřejmá, je to, navzdory všem dobrým předsevzetím a demokratickému rituálu, zase jen ten starý měšťácký stát s četníky a policajty, důsledně hájící nedotknutelnost soukromého vlastnictví, to jest vydřiducha, keřase, Čehonu a spekulanta. Naděje, které se před říjnem 1918 kladly do socialistické republiky československé, byly již v prvních měsí-

cích nezávislosti krutě zklamány. I v kulturním ohledu mladí bouřliváci shledávají atmosféru dusnou až k zalknutí: starší pokolení jakoby je nechalo na holičkách. Machar vojancí, Dyk poslancuje, a i ten starý anarchista S. K. Neumann po nějakou dobu dělá úředníka v ministerstvu školství. A tak se jinošský radikalismus obrací jediným možným směrem — k fascinujícímu ideálu bolševické revoluce. Je to otázka temperamentu a citového zanícení mnohem spíše nežli vědomá politická reakce: jak málo se toho ví o myšlenkách a realitách sovětského státu i mezi českými socialistickými teoretiky, kteří se prokousali Marxovým Kapitálem a prožili předlouhá léta v dělnickém hnutí! Avšak hrstka radikálních hesel a nejasné tušení stačí mladistvým literátům, zklamaným a otráveným republikou, která s uhlířskou střízlivostí usiluje o klid a pořádek. Svůj sen si každý z nich sní po svém — v ohledu formálním je toto pokolení, na čas sdružené v „Devětsilu“, velmi různorodé; navazuje na pestrou mosaiku předválečné domácí tvorby a je silně ovlivňováno nejmodernější západní, takřka povýtce francouzskou poezií — Marinetti, Tzara, Apollinaire. Mohli bychom říci (a to platí do jisté míry i pro léta třicátá!), že mladá básnická generace žije a tvoří mezi dvěma póly: na jedné straně je to stará umělecká metropole nad Sekvanou, která přímo marnotratně vyzáruje inspiraci a udává tón v poezii snad ještě suverenněji než v dámské módě, na druhé straně pak politicky oduševňuje revoluční utopie sovětská, staveniště zítřka a cíl tápajících.

Generační problematika na Slovensku se svou situací ostře odlišuje od české. Tak mnohé z toho, čím pražské devětsiláctví jest přesyceno, chutná v opozdilé zemi a kultuře jako vzácná pochoutka — ideově i umělecky. Zatím co revoltující tendence, jimiž jsme se právě zabývali, jsou charakteristikou kat exochén pro takřka celé západní popřevratové pokolení, je to na Slovensku jen malá extrémní skupinka „Dav“, která se v široké míře ztotožňuje s náladami, pro české prostředí tak typickými. „Dav“, k němuž náleží i Novomeský. Na různá proč a jak bude hledána odpověď v dalších odstavcích.

*

Na Slovensku zaznívá jásavá píseň civilizačního růstu. Staví se školy, školy a zase školy, musea i nemocnice, dráhy, silnice a úřady. Na vesnici pronikají nové výrobní metody, analfabetismus a kořaleční mor je krok za krokem zatlačován i v těch nejzapadlejších kopaničářských koutech. Ještě výrazněji se však proměňuje tvář měst. Ta, vzniklá převážně v epoše pozdně

feudální kolonizace, byla nepřízní času zakrněla na úrovni a poměrech určených před věky. Malá obchodní, řemeslná a administrační ohniska, ostrůvky v moři selství: ještě v roce osmnáctém byla některá z nich obehnána hradbami! Během desetiletí republiky se jejich obyvatelstvo až zdvojnásobuje: místo provinciálního Prešpurku s cca 60.000 obyvatel nastupuje Bratislava, úředně za velkoměsto uznaná se 124.000 duší (sčítání z r. 1930). Gründerské období pod patronátem pražského centralismu je příliš živelné, než aby mohlo, hovořeno s Leopoldem von Ranke, slouti „halcyonskými lety“ — to platí ovšem i v smyslu negativním.

Neboť vývoj má své typické vlastnosti — tempo urbanisace není určováno tempem průmyslovění; industriální revoluce na Slovensku zřetelně pokulhává. Příčinu netřeba dlouho hledat; kapitalistický řád, československou demokracii fundující, chtěl nechtěl srážel Slovensko na úroveň zemědělského zázemí. Vysoce vyvinutý průmysl v zemích historických, ostřílený v mezinárodní konkurenci, nedovoloval samou vahou vlastní existence, aby mu na Slovensku vyrůstal životaschopný soupeř — ve světě houslil soumrak svobodného podnikání a nebylo tedy mnoho zažehnouti individuální iniciativu, která by překážky vlastní silou zdolávala.

Leč ani zemědělství nestálo ve znamení lineárního vzestupu. Jeho relativní přelidněnosti nemohla ani seberadikálnější pozemková reforma odpomoci, zvláště když staré možnosti odkrvení, emigrace na Dolniaky a do Států, byly po válce tak silně omezeny. Cesta zlepšování a zintenzivnění, jež zbývala, byla velmi trnitou — předpokládala totiž celkové zvýšení úrovně, a to znamenalo v prvé řadě oběti, imateriální i materiální. Též drobného podnikatele postavila amalgamace vlastního, méně vyvinutého hospodářského orbítu s mnohem pokročilejším českým před bolestný úkol přeorientování. Inteligence, která národu vyrůstala, narážela stále příkřeji na importovaný český živel, zaujímající celá poschodí, zvláště pak hoření, v budově státního aparátu.

V tomto osvětlení je pochopitelné, že mentální reakce na československý stát v širokých vrstvách slovenského lidu nemohla být tak jednoznačně pozitivní, jak naivní pozorovatelé z historických zemí očekávali. Pro nás z toho vyplývá poznatek, že sociální frikce na východě republiky mají mnohem složitější, ba neváháme říci, konfusnější ráz než na západě. Tam je konflikt možno vidět prakticky už jen prismatem třídního boje, na Slovensku však interpretace na-

cionální, ano i náboženská se mnohdy jeví mnohem konkrétnější.

A tak revoltující duchové v mladé literární generaci nejsou ani zdaleka odkázáni na moskevský ideál, vábíci a omamující jejich české vrstevníky. Snad nejdynamičtějším autorem slovenských dvacátých let je Milo Urban: jaká úžasná rebelská energie číší z jeho „Živého biče!“ V Čechách by byl bolševikem, na Slovensku je však existenční dialektika zcela jiná. Pro katolického Oravce není nepřítel personifikován domácí buržoasií (ta teprve musí vzniknout), nýbrž česko-luteránskou byrokracií, vystřídavší nenáviděného maďaronského notáře. Nikoli emancipace proletariátu, nýbrž souvěrců k sociální družohradosti odsouzených, nikoli internacionála, nýbrž autonomie. Urbanovou cestou kráčí převážná většina katolického intelektuálního dorostu, bez výhrady všichni, kdož svým temperamentem tíhnou k rebelii.

Ti z mladých, kteří podobně jako čeští bouřliváci optují pro rudou revoluci, ti Novomeští, Clementisové, Okályové, pocházejí z prostředí luteránského. Nikoli z rodinkové aristokracie, která již v prvých letech Československa svým odporným nepotismem zamořuje společenský i kulturní život — synové řemeslníků, rolníků, vesnické chudoby, homines novi, nemající zvučného farářského rodokmene. Duch skeptického relativismu, často v primitivním ultrapokrokovém vydání, ssáli na střední škole nebo v posluchárnách bratislavské university; stará tradice, z domova poděděná, nesnesla konfrontace s novými idejemi a zredukovala se nejvýše na hřejivou vzpomínku z dětství. Jejich kulturní hlad hnál je k české literatuře, světový pokrok blahovlnně prostředkující, těkavý, nepokojný duch znemožňoval trpělivé antichambrování v předpokojích vládnoucí elity. Silný sociální ressentiment, četbou i životem kultivovaný, podmiňoval ostatek.

Takové jsou společenské kořeny skupinky „Davu“, jež svou dialektikou hnána, pluje v komunistických vodách.

*

Karel Čapek věnoval kdysi t.zv. „proletářské poesii“, velké to módě popřevratové, zajímavou stať; především trefně jest na ní, jak odhaluje vnitřní neujasněnost, nepravdovost a manýrism proletářštiny, nutně zdegenerované v genre, a též celou bezperspektivnost rádooby revolučního směru. K tomu bychom rádi dodali, že už sociologicky vzato poválečný literární radikalism u mnoha jeho představitelů byl pósou, salónním bolševičtěním. Vezměme jako příklad Jiřího Haussmanna — pro tohoto synka

pražského policejního ředitele, vycpaného v přísně katolickém prostředí, bylo subjektivně zcela upřímně míněné sympatisování s komunismem jen objektivováním vlastního individuálního konfliktu s rodinou — co měl ten člověk s dělnickým třídním bojem jinak společného! Kult umazané haleny a dělnických tlap, pěstovaný intelektuálem, má v sobě vždy cosi masochistického — jeho příčiny spočívají v oblasti konfliktů individuální psychologie, nikoli v přirozené zálibě v špíně, prachu a potu.

Ponenáhu, stabilisací sociálních podmínek popoháněna, odvrací se česká literatura od své popřevratové angažovanosti k čistému umění; v čele tohoto vývoje stojí pochopitelně poesie, v prose doutnají oharky revolty ještě po dlouhý čas. Také slovenská exkláva českého radikalismu „Dav“ se dobové tendenci nemůže vymknout a činí, byť trochu opožděně, totéž. Příčiny jsou u Čechů i Slováků stejné — fyzické i umělecké zrání, záplava nových impulsů vyzářujících z cizích, hlavně francouzských autorů, a, jak jsme již naznačili, uklidnění v politické a sociální sféře. Zajímavé je však, že slovenská literární avantgarda nedokáže v nadcházející evoluční fázi směrově udržet krok s tvorbou západních vrstevníků. Tam proletářskou vlnu vystřídala vlna nadrealismu: nikde snad, mimo Francii, nebyl tento proud tak významný, tak intenzivní a tak oplodňující jako právě v Čechách, kde Nezval v praxi a Teige v teorii po několik let ovládají pole. Nic v tom není náhodného; nadrealismu sensuální, polárně rozpolcený a prosycený sublimovanou sexuální energií, sadisticky rozmarný, artistní a dekadentní jest svou problematikou, genealogií i tvárností hluboce spřízněn s barokem — a kde na světě je země pro barokní psychu ideálně-typičtější nežli právě Čechy?

Protože nadrealism i barok mají společné katolicko-protireformační kulturní podhoubí, nemohla skupina „Davu“ získat domovské právo pod střešou poetistických manifestů. Výsledkem, jak vidíme na Novomeském i Ľobu-Poničanovi jest jisté formální i ideové tápání. Odklon od proletarismu vede k navazování na starší domácí literární tradici a k formálnímu klasicismu — ozvěna českého poetismu ve verších školy „Davu“ jest plachá a ztlumená.

Pro umělecký vývoj Laca Novomeského je nemožnost přijetí hotové směrové platformy nesporně kladným faktorem — po sbírce „Nedela“ se silnou sociální notou, vyšlé v roce 1927, následuje „Romboid“ v roce 1930. V této druhé knize udává tón individuální problematika — experimentuje se formálně a pocit osamocení a desiluse, zřetelný snad ve všech jejích číslech,

dává tušit, že básník prožívá urputnou krizi. Nás bude především zajímat její politický aspekt.

*

Znamená směřování k „čisté“ poesii u Novomeského (a jiných), že básník se současně také vzdaluje od komunistického ideálu v politice? Narážíme tu na velmi spletilý problém: jde o poměr dvou proměnných veličin, umělce a hnutí, individua a kolektivu. Náš rozbor, při nedostatku autentického materiálu, se bude orientovat především na ideálně typické prvky onoho poměru; prismaticem osobního příběhu Novomeského budiž nazírána jeho československá literární generace, pokud její vztah ku komunismu byl obdobný jeho vztahu.

Časově zabírá relace: umělec-strana v našem případě něco víc než čtvrtstoletí; proces přibližování a odcizování se v průběhu této periody třikrát opakuje, po každé arci v jiné rovině a v různém tempu. Všech šest fází tvoří jeden jediný tragický celek, každá z nich jest stupněm na cestě k jícnu děsného Nic, k sovětskému vydání stoprvé komnaty Orwellovy.

V předchozím jsme zevrubně pojednali o vnějších faktorech, jimiž byla podmíněna expozice tohoto přesmutného pochodu. Jeho prvou fází odbudeme velmi krátce: je prostá a nekomplikovaná, tak jako život v Ędenu před pádem prarodičů. Po maturitě nastoupil Novomeský místo na jedné bratislavské škole. Jeho dvouleté učitelství neskončilo fiaskem, naopak, jeho kolegové se o něm vyslovovali s uznáním; byl to básník sám, jenž poznal, že se pro toto povolání, které kdysi bylo jeho horoucím ideálem, nehodí, že ho nezajímá dřina se žáčky. Politického pozadí jeho odchod ze státních služeb neměl, komunistické přesvědčení by v jeho případě bylo na závalu právě tak málo jako u Petra Jilemnického, který učitelem zůstal. Doba učitelské kariery byla pro našeho poetu úrodnou a radostnou epochou intelektuálního a uměleckého růstu, epochou, v níž byly navázány kontakty s generačními druhy na Slovensku i v Čechách, epochou, kdy Novomeský prožíval opravdově a patheticky své příslušenství k Straně, jejímž cílem bylo obrodit svět. Proto bez váhání opustil školu, aby v redakci „Pravdy chudoby“ pomáhal uskutečnit socialistický ideál.

Sídlo redakce listu, jediného tehdy orgánu slovenských komunistů, bylo právě přeloženo ze Slovenska do Moravské Ostravy. Finanční nesnáze a konflikty s censurou to vynutily. Odchod do důlní metropole znamenal sice ztrátu přímého kontaktu s domácím prostředím, výhodné dopravní spojení však tento nedostatek

omezilo na minimum. V první době svého ostravského působení zastihl Novomeský v redakci listu ještě Gottwalda; nezdá se, že styk s prázdňým aparátním štrébrem byl pro mladého básníka něčím více, než málo příjemnou zkušeností.

Komunism sovětský i československý prožíval tehdy bouřlivé časy vnitřních rozporů. Zápas stalinské elity se starou gardou revolučních vůdců o každou význačnou posici ve straně i státě dosahoval gigantických rozměrů a probíhal velmi urputně; intriky a korupce, teror a vyděračství. Proti opozici, jež podobně jako naši předúnoroví demokraté až do úpadu protestovala a polemisovala, uplatňoval Džugašvili se svými štítonoši hlavně materiální argumenty. Ničeho se neštítali, ani vraždy. Slavný (později ovšem zlikvidovaný) spisovatel Boris Pilňak ve své klíčové povídce „Pověst o nepřehášené luně“ odhalil pozadí operace žaludečního vředu, kterou byl se světa sprovozen lidový komisař Frundze.

Naši leví intelektuálové stáli tehdy na straně opozice; je to více než pochopitelné, že brilantní Trocký, pathetický Zinověv a kousavý ironik Radek byli vzdělanci na Západě bližší než zakaboněný primitiv s fajfkou, který ze sebe nedovedl vysoukat pár kloudných vět. Dnešní laureátka Marie Majerová vydala v roce 1926 knížku o svých dojmech ze Sovětského svazu; o Trockém celé tirády, o Stalinovi ani slovo. V roce 1927, když opozičníci v SSSR byli již ze strany vyhazováni, otiskoval „Dav“ s neskrývanými sympatiemi jejich řeči před partajním tribunálem. To jsou jen dva malé příklady z mnoha.

Boj se přenesl do Kominterny a jejích odboček: v československé filiálce byl zvláště zuřivý. Snad ani to ještě tak docela filiálka nebyla, stalincům šlo právě o to, stranu na takový stupeň zglaičšaltovat. Krise vyvrcholila v roce 1929, kdy se na V. sjezdu KSČ zmocnilo vlády Moskvou fedrované vedení, arogantní garnitura „karlínských kluků“. Většina poslanců a senátorů vyletěla ze strany, s níž se tehdy rozešla i část levých intelektuálů reprezentovaných Majerovou, Olbrachtem, Horou, Seifertem a j.

Víme o Novomeském, že s opozicí ruskou i domácí silně sympatisoval. Ostrava byla jednou z bašt trockismu a idealista, který ve straně kdysi hledal nové lidství, musel být špinavými metodami byrokratické kliky ořesen až do hloubi duše. Její vítězství předkládalo dilemma — odejít nebo zůstat, což znamenalo podrobti se a sankcionovat stalinské metody.

Novomeský s většinou intelektuálů zvolil to druhé — z těch, kteří se rozhodli ze strany vy-

stoupit, se mnozí kajícně vrátili zpět. Proč? Opoziční, sotva legální strana v Československu, přece nemohla na své kolísající členy uplatňovat mocenský nátlak, materiální, existenční motiv pro rozhodnutí Novomeského rovněž nepředpokládáme. A do kategorie těch, jimž komunistická legitimace byla jen záručním listem pokrokovosti a jízdenkou do Utopie, také nepatřil.

Kdyby byl komunism jen k rozumu apelující politickou doktrinou, pak rozpoznání zásadního rozporu mezi skutečností a ideálem stačilo, aby naši literární poputčiči jej do jednoho zavrhlí. Než komunism znamenal více. Byl surogátem náboženství, v jinošství ztraceného, byl fascinujícím sociálním mythem, který vzrušoval a opájel, kusem vlastní minulosti, projekcí generační revolty i individuálního vzdoru, první láskou, kterou tak neradi opouštíme . . . Právě básník, svou podstatou člověk emocionální, se přes takové zábrany nedovede přenést. V obavě, že opuštění kolektivu, do něhož kdysi před svými problémy a svou osamoceností utekl, by bylo skokem do prázdna, váhal a přešlapoval. Že vacuum po Straně nešlo vyplnit, instinktivně cítil. Kajícny návrat do lůna staré společnosti, stejně vyvětralé a nespravedlivé jako kdysi? Ne, tisíckrát ne.

Jednalo se tedy o to, najít formulku, která by setrvání v „rodné“ straně i v zhoršených poměrech pomohla ospravedlniti. Máme dojem, e to byl Eduard Urx, prototyp masochického intelektuála, kdo Novomeskému ve chvílích kolísání a úzkosti ukázal cestu. Jak podrobit rozum, uchlácolit pochybnost, ošidit vlastní srdce. Našla se formulka: patrně apel na národní cit. Jedině Strana, jednotná a silná, může zaručit opravdovou kulturní a hospodářskou emancipaci Slovenska, zamořeného reakcí. Co váží spory o taktiku, co znamená egoistické laskání vlastního stanoviska tváří v tvář krušnému sociálnímu postavení Slováků jiného, než nahrávání nepříteli? Potlačení osobního stanoviska je přece menším zlem . . .

Novomeský poslechl a zůstal. Ostatně, jiní z obdobných motivů učinili totéž. I ti, kteří v devětadvacátém práskli za sebou dvěma.

Laudabiliter se subiecerunt . . .

*

První kapitulace se mohla ještě z jiných důvodů jevit jako rozumný kompromis; možnost revise rozhodnutí pro ty, kteří se podrobili, byla zaručena existencí demokratické republiky. Gottwaldovská byrokracie ve straně vzala za vděk formální poslušností a loyaltou in politicis — co umělec dělal ve své vlastní sféře pů-

sobnosti, ji nezajímalo. Rozvrat kapitalistického hospodářství světovou krizí, který někdejší československá komunistická oposice nepředpokládala, jakoby ex post potvrzoval správnost stalinské katastrofické these, po léta přemílané. Odbojníci z roku 1929 svým sloučením se „sociálfašistickou“ sociální demokracií, od podzímka tohoto roku zase vládní stranou, dokázali, že mimo KSC nelze vytvořit samostatné revoluční hnutí.

Na druhé straně bylo však hodně příčin k nespokojenosti se stranou v domácím i světovém měřítku; přibývalo jich a revise původního rozhodnutí sub specie rozumových argumentů byla více než naléhavá. Experiment kolektivizace přivedl Sovětský svaz na okraj hospodářského zhroutilí, čemuž bráněno zostřeným terorem NKVD a utahováním šroubu v každém ohledu. Taktika strany v Československu a jinde v Evropě byla poznamenána zrudným radikalismem; zatím co krize posilovala růst fašismu, Hitlerova národního socialismu a jiných totalitních hnutí, komunisté soustřeďovali své útoky na „sociálfašism“ a demokracii. Také v oblasti duchovní tvorby, intelektuálům tak drahé, se totalitní tendence stalinské mašiny zřetelněji uplatňovala. Na kongresu sovětských spisovatelů v roce 1934 bylo umělecké autonomii, již s dostatek osekáné, odzvoněno; namísto sociálního dynamismu, dříve oficiálně hlášaného, pod kterýžto kloubek bylo možno schovati dobrý tučet avantgardních směrů, byl kanonisován socialistický realism. Barvotisk s propagační náplní, „monumentální“ kyč hovící nekultivovaným potřebám zmaloměšťáčetlé bonzokracie. Novomeský byl na sjezdu osobně přítomen. Když stalinská práčata surově napadla Bucharina, hájícího svobodu a integritu umění, zasáhl do diskuse a stotožnil se s jeho stanoviskem. „Umění nesmí být služkou každodenního třídního boje!“

O čtyři léta později byl nejbystřejší theoretik bolševismu po nedůstojném procesu odstřelen jako pes. A Novomeský stále ještě členem strany. Jak se jen tohle mohlo stát!

Nezapomínejme, prosím, na fašism; byl to v letech třicátých ten nejpůsobivější strašák. Surový „Treppenwitz der Geschichte“; zatím co v Sovětském svazu se v oné době uskutečňuje mološská státní despotie, proti které Hitlerův a Mussoliniho systém byly ubohými nedochůdčty, levý intelektuál na Západě se chytá Stalínových šosů jako tonoucí stébla. A nejen prononcovaní levičáci. Ctihodní liberálové a demokraté, kteří ještě nedávno dštili oheň a síru na SSSR, tvoří po 1935 různé tý lidové fronty na ochranu svobody a demokratického řádu spolu se stalinským aparátem! Beneš uza-

vírá vojenské spojenectví, Čapek a pod. podpisují manifest proti insigniádě — teprve nyní, potřísněny čerstvou, nezaschlou krví, jsou stvůry z Kremlu „salonfähig“ pro ženevskou žvanírnu . . .

Uzavírá-li demokracie monstrosní koalici s bolševismem, neďvme se našim komunistickým a komunisujícím spisovatelům, že nevyvodili důsledků z absurdně krutých čistek, které v Rusku zadusily poslední projevy svobodného ducha. Také oni byli raněni slepotou, disciplinování a svedeni na scesti. Neuvědomili si ani za mák, že ve fašismu potírají to, co v SSSR právě triumfovalo, že vyznávání jejich ideálu sociální spravedlnosti, svobody a rovnosti je v oné zemi již nejhorším zločinem.

Novomeský v oné době vyžívá v jednoho z největších slovenských básníků; sbírka „Otvorené Okná“ je r. 1935 počtena státní cenou. Zahledíme-li se pozorně do těchto veršů, odkrýváme na dně autorovy duše ůzkost a nepokoj. Co se básník v zápalu protifašistického boje neodvažuje si uvědomit a vyznat v politických termínech, to proráží na povrch v strofách sbírky, travestováno v poesii. „Kam ujst' a kade uniknúť?“ — takové otázky si vzorný, do morku kostí zglajchšaltovaný a obludným optimismem budovatelským překypující straník jistě neklade. Nýbrž bolavá duše, žízničí po velkom usmírení“, jež by ji vysvobodilo z pekelného paralogismu, do kterého ji náš nemilosrdný železný věk vmanévroval. (Dokončení příště.)

NOVÍ ZÁSTUPCI SKUTEČNOSTI!

Upozorňujeme čtenáře v USA a ve FRANCII na jména a adresy svých nových zástupců:

Ján Žák, P.O.Box No. 1755, Grand Central Station, New York 17, N.Y., U.S.A.

A. Hrubý, Kolbsheim, No. 56 (Bas-Rhin), France; šekové konto č.: 95858 Centre de chèques postaux Strasbourg.

Prosíme, aby všechna předplatná v těchto zemích byla od nynějška zaslána na adresy zde uvedených zástupců.

Připomínáme čtenářům ve FRANCII, že většina z nich dosud dluží předplatné i za předcházející ročník Skutečnosti.

FRANTIŠEK KOVÁRNA

FRANTIŠEK KOVÁRNA umřel. Říkáme si ta slova už po sté a nejsme s to jim uvěřit. Neznali jsme člověka živějšího, člověka, který na sebe více strhoval pozornost kdekoli se objevil. Kovárna vždycky hořel, vždycky byl pro něco zanícen, vždycky měl nějaké plány. Sám utrácel své síly bez počítání a bez odměřování a nestrpěl, aby druzí okolo něho strnuli v nečinnosti. Hořel prudce a dychtivě, odpovídal netrpělivě na každý podnět. Nasazoval se vždycky celý a byl hotov platit svou osobou. Nedovedeme si představit náhlý klid, kterým ztuhly jeho rysy s posledním úderem vyčerpaného srdce.

František Kovárna patřil ke generaci, která vstoupila do českého kulturního života v letech dvacátých. Už jako gymnasista tiskl v časopisech básně a překlady, a jeho první knížky — román *Živý a mrtvý*, *Povídky Bojácni a rváč* — vyšly roku 1926, když byl Kovárna ještě posluchačem filosofické fakulty v Praze. Pudová živelnost se v nich snoubila se smělým úsilím stylistickým, které necouvalo před násilnou deformativní skutečností. Nezapomínejme, že v té době uveřejňoval své první knížky A. C. Nor, Vladislav Vančura, Jaroslav Durych. Kovárna si však brzy dovedl uložit, přes přirozenou pohyblivost a výbušnost své povahy, úctyhodnou kázeň. Soustředil se na studium estetiky a dějin umění a stal se už v raných letech třicátých nejmladším docentem Karlovy university.

Jeho výtvarný zájem byl obrácen hlavně k českému impresionismu, jak svědčí jeho monografie nebo původní stati k uměleckým publikacím, které za sebou následovaly v rychlém tempu. Jsou to studie o Antonínu Slavíčkovi, Vincenci Benešovi, Pravoslavu Kotíkovi, Karlu Kotrbovi, Miloslavu Holém, Vojtěchu Sedláčkovi, Františku Kavánovi. Širšími výtvarnými problémy se zabýval ve statích a knihách *Jedna a jedna jsou tři*, *Současné malířství*, *Malířství ornamentální a obrazové*, *České malířství let devadesátých*, *Výtvarné epistoly*.

Kovárna však nebyl nikdy suchým odborníkem, který by se uzavřel do problémů čistě výtvarných. Problémy umělecké pro něho existovaly a nabývaly pravého smyslu jen v souvislosti s problémem života a člověka, s jeho situací v dějinách a ve světě. Politické události,

které se snesly na Evropu a na celý svět koncem let třicátých, ho nutily, aby se zamýšlel nad osudem člověka a osudem vlastního národa, nad jeho kulturním a duchovním posláním. Toto třetí období Kovárnova života ho přibližuje k essayistice a k beletrii. Začíná úvahami *Česká střízlivost* a český pathos, které vyšly roku 1939 ve sbírce studií *Svazky*, kterou sám redigoval; pokračuje válečnými *Prosami Bezmiř* a *Dopisy mrtvému příteli*, a končí se čtyřmi politickými hrami, které vydal vlastním nákladem v New Yorku pod názvem „*Půlnoc nad Prahou*“ několik neděl před svou smrtí.

Po uzavření university od Němců uchýlil se Kovárna s rodinou na Sedlčansko do vesnice, jejíž jméno nese jeho knížka *pros*. Bylo to v samém sousedství oblasti, kterou dali Němci vystěhovat, v samém středu země, jejíž srdce jako by přestávalo chvílemi tlouci. Kovárna prožil tato úzkostná léta s uchem vášnivě přichýleným k tomuto tlukotu, jehož rytmus opakovalo jeho vlastní srdce s neúchylnou věrností.

Po květnu roku 1945 se vrátil do Prahy, kde byl jmenován profesorem na pedagogické fakultě Karlovy university. Doba však nebyla taková, aby se mohl věnovat jenom vědě a literatuře. Víme všichni, jaká to byla doba ta nejistá léta mezi květnem 45 a únorem 48. Krvavě vybojovaný a tolikým utrpením zaplacený zápas proti jedné tyranii byl skoro okamžitě vystřídán nebezpečím z tyranie druhé. Kovárna byl z těch nejstatečnějších, kteří cítili toto nové nebezpečí, a kteří byli odhodláni čelit mu celou svou osobou, celým životem. V člancích, které psal do *Svobodného zítřku* a ve výboru *Syndikátu českých spisovatelů* se angažoval naplno kdykoliv se chtěla provádět nečistá a lstivá eskamotáž se slovem svoboda a spravedlnost. Byl snad jediným z českých intelektuálů, kteří měli odvahu protestovat veřejně proti vraždě na Bulharu Petkovovi, a to ve chvíli, kdy už bylo zřejmo, že se okolo samostatnosti a svobody československého státu začínají ovíjet chapadla sovětského netvora.

Není divu, že po únoru 1949 byl profesor Kovárna jednou z prvních obětí komunistického teroru. Akční výbor filosofické fakulty ho zbavuje učitelské stoličky a jednoho dne v

březnu nebo v dubnu roku 1948 překračuje tento exulant hranice rodné země. Komunistická justice ho vzápětí odsuzuje k smrti in contumaciam. V exilu byl František Kovárna vždy z těch, kteří nechtěli zachránit jenom vlastní život a život své rodiny, nýbrž kteří se považovali za vyslance své vlasti v cizině, za její živé svědomí, za křičící svědky její tragédie. Nikdy neztrácel naděje, ale věděl, že tato naděje je přísným a těžkým závazkem, něčím, zač se musí ustavičně bojovat. Nic ho nesklíčovalo a neroztrpčovalo tak, jako náchylnost k snadnému podlehnutí. Domov byl ustavičně přítomen v jeho mysli a v jeho srdci; neuzavíral se cizímu národnímu prostředí, do kterého byl vržen, ale nechtěl s ním bezejmenně splynout. Chtěl, aby hlas jeho národa, aby nenahraditelná melodie jeho rodného jazyka zněly dále

a zněly na věky v polyfonii hlasů a jazyků, kterou skládá svobodné společenství všech národů této země.

Závěrem k svým čtyřem hrám vysvětluje Kovárna, proč ho děsí představa jak monologu individualistického tak monologu totalitního, který diktuje davům. „Nezachránili se dialog,“ praví Kovárna, „člověk zahyne; buď že se na něj vyřítí davy, nebo že ho umlčí monolog člověka, který usedl na trůn místo Boha.“

Kovárna padl jako voják v boji za to, aby člověk zůstal lidský. Padl na vnější frontě tak, jak padají jeho přátelé na frontě domácí; před cílem, ale s pevnou nadějí, že tohoto cíle bude dosaženo.

JAN ČEP.

(Vysíláno rozhlasovou stanicí Svobodná Evropa.)

TĚŽKÁ A NEJISTÁ CESTA DO HLUBIN JISTOTY

FRANTISEK BREGHA.

Za dlouhých zimních večerů chodil ke mně na návštěvu přítel, kterého jsem kdysi potkal jen jednou v Německu. Objevil se náhle v Quebecu, žil zde několik měsíců a pak opět zmizel. Zdá se mi, že během jeho zdejšího pobytu jsme nehovořili o ničem jiném než o Bohu, nesmrtelnosti a mravnosti, té nebohé popelce našeho času. Našli jsme tato témata spontánně, když jsme zjistili, že oba čteme Skutečnost a že diskuse o mravnosti a světovém názoru vznítla v našich myslích podivný plamen, který, více než kterýkoli jiný, nás mučil svojí zatvrzelostí prohořeti se k jistotě.

Před několika dny jsem pak dostal dopis, lépe řečeno: malý spisek, v němž můj přítel se vrací k našim rozhovorům. Vybral jsem pouze několik odstavců: snad i jiní v některém z nich najdou hlubinu, v níž se jim objeví jejich vlastní obraz.

„Vzpomínám si, že téměř proti své vůli jsme vždy v určitém úseku rozhovoru seznali, že používáme metodu a argumenty vědy, hovoříme o Bohu. Pochopitelně jsme pak narazili na čínskou zeď, za níž jsme se sice odvážili vyslat na zvědy zvědavé hypotézy, avšak, navzdory všemu, jsme jaksi neviděli dále. Jedna hypotéza byla právě tak dobrá jako každá jiná a všechny zabředly nakonec do písku nejistoty tak hluboko, že jsme se styděli a tázali se sami sebe, jak jsme jen mohli myslet něco tak nedokonalého a nesmyslného. Domnívám se, že staří Řekové byli ve svých úvahách svobodnější; znali méně vědy a nenapadlo je aplikovat metodu, která dovedla k jistotě matematické, na problém, v němž jim šlo o jistotu mravní. Bohužel, ani v myšlení není návratů. Musíme jít dál s břemenem, které nám dal náš čas. Začal jsem tedy nejdříve hledat ztracenou svobodu svého ducha.“

„Než jsem Tě opustil, dal jsi mi knihu Camusových esejí. Upozornil jsi mě na několik řádků, které Ti chci dnes sám předložit. “Hled’, zde jsou stromy, jichž znám drsnost, vláhu a vůni. Parfumy trávy a hvězd, noc, večery, jež nesou odpočinek, jak bych jen mohl popřít jso-
nost světa, který na mne doléhá svoji mocí a silou? A přesto všechna věda světa mi nemůže dát jistotu, že tato země je skutečně mojí. Umíte ji popsat a utřídit. Umíte vypočítat její zákony a ve své žizni po vědění souhlasím, že tyto zákony jsou pravdivé. Ukážete mi mechanismus světa a má naděje je tím větší. Nakonec mi prohlásíte, že tento nádherný vesmír se skládá z atomů a že atomy se skládají z elektronů. To vše je správné a já jen čekám, jak budete pokračovat.“

A vy začnete mluvit o neviditelném systému v němž elektrony opisují kruhy okolo jádra. A já tedy vidím, že vaše věda se stala poesíí: vím, že nebudu nikdy vědět. A mám snad čas, abych se nad tím pohoršil? Naprosto ne, neboť vy mi již vyprávíte o jiné teorii. A tak tato věda, jež měla mi dát jistotu, končí v hypotese, její přesnost v metafoře; na nejistotě budujeme umělecké dílo. Potřeboval jsem k tomu tolik námahy? Mírné svahy hor a hebkost večera tišící mé uchvácené srdce, mi řeknou víc. Jsem opět na počátku.“ — Necítil jsi snad totéž, můj příteli? I řekl jsem si tedy, že svoboda je v bezprostřednosti a že má cesta za jistotou musí vést po lukách, kde budu s neznámým sám.“

„Zde má myšlenka klopýtla o první kámen. Sám se sebou, svoboděn od vědy i od pokušení ptát se církvi, rozhlédl jsem se, abych zjistil, kolik cesty ještě zbývá. A náhle jsem si uvědomil, že má samota, jež se mi zdála synonymem svobody, vzala na sebe podobu uzavřené klece. S nedokázaným Bohem nad sebou, kam jíti za jistotou? Není-li ve mně a nenašel-li jsem Boha, kterým směrem jíti dále?“

“Do mé samoty zazněly ve stejnou chvíli dvě hypotese. Prvá mi vnukla, že jistota může být jedině ve mně samém, že ji sám vytvářím svým životem; což ovšem znamená, že není jistoty statické, nýbrž pouze nesnadný pochod od jedné nejistoty k následující. Tato hypotese se nabídl v šatu optimismu, neboť dodala, že jen tvůrčí boj je hoden poslední odměny: jistoty. — Druhá hypotese byla skromnější a její hlas byl odměřenější: Nehledej v sobě, co tam nalézt nemůžeš. Jediná jistota je v Bohu. Najdeš-li ho, vše ti bude jasné. Nevidíš jej, protože tvá pýcha ti nedovoluje přiznat, že je možné, aby tvá svoboda nebyla konec konců ničím jiným, než oprátkou, kterou ti Bůh dal k oběšení se. — Vzpomněl jsem si, že jsem kdysi napsal: V irracionálnu hrůzu hrá vždy na dvě varianty; v jedné hledáme lež a v druhé pravdu. Málokdy nás napadne, že obě mohou býti prolhané...“

„Zahnal jsem tedy obě bludičky a řekl jsem si, že samota v kruté prázdnotě je lepší, než nirvána ve řata morganě. Rozhodl jsem se sestoupit v čase ke chvíli, kdy se má dnešní otázka zrodila. Vždyť jsem přece kdysi věřil v Boha, byl jist jeho existencí i jeho přítvlastky! Kdy jen nastal zlom? A proč? Zdá se mi dnes, že ztráta Boha se podobá kremaci. Jeho rakev (neboť nábožensví dětství není ničím jiným, než rakví v níž Bůh usychá) odchází pomalu — a přece rychle — a ačkoli se domníváme, že ji ještě vidíme, kovová vrata ohně poznání se za ní již zavřela. Když jsem si všiml, že Boha už není, bylo mi dobře. Rozum mi řekl, že beztoho mé nábožensví bylo jen vyjádřením potřeby mé duše po jistotě za každou cenu, útočištěm před strachem z neznáma a že je čas, abych obrátil naruby pochod stvoření: nikoli Bůh stvořil člověka ke své obrazu, nýbrž člověk stvořil Boha dle svých potřeb. Nenařadilo mne, že jsem něco ztratil. Naopak jsem byl přesvědčen, že jsem získal něco, co jsem dříve neměl: duchovní svobodu.“

„Dlouhou dobu jsem takto žil, opakuje si, že je lépe vědět méně, než vědět více. Teprve v komunistickém vězení jsem našel čas i náladu, abych zapochyboval i o této „jistotě“. Fakt, že od počátku světa víra byla přítomna v lidských srdcích, mne začal opět znepokojovat. Nepřítel kládal jsem mu více významu, než bylo zapotřebí, avšak přece jen mne nakonec přivedl k otázce zda Bůh nemá svoji roli ve světě, byť by byl i pouhým tušením dokonalosti, pouhou projekcí toho nejlepšího, co jest v nás. Napadlo mne, že idea Boha je sama o sobě jediným neotřesitelným důkazem jeho jso-
cná. Hledání své příčiny, nauka teleologická a všechny argumenty apologetiky se mi jevíly jako vysvětlování nevysvětlitelným. Jako kdyby, když v rovnici k jedné neznámé přidáme druhou neznámou, jsme se dostali dále! Avšak, jak dokázat, že pouhá idea Boha — a fakt jejího zrození a udržení se — je „per se“ důkazem boží existence?“

„A pak náhle, stále ještě ve vězení, jsem v Boha uvěřil! Řekl jsem si prostě: náboženství je věcí individuální, je poměrem každého jedince k mysteriu vesmíru, stvoření a existence. Víra má svůj *raison d'être* a má též svůj předmět a svůj projev. Náboženství je právě demonstrací víry. Je to akt důvěry v smysluplnost dění, pocit spoluúčastenství a spoluodpovědnosti. Je to jistota, která umí říci: *nevím, ale věřím*. Náboženství je kladné a optimistické, je též heroické, neboť jedině ono může prohlásit: *credo ut quia absurdum* — a přežít.“

„Možná, že se ptáš, co bylo dále. Jsme přece již tak daleko od roku osmačtyřicátého! Nerozumím však ještě sám tomu, co se stalo. Dovol mi mluvit obrazně. Zdá se mi, že od tehdejších dnů samoty až k dnešnímu deštivému ránu vede jediný, vzrůstající proud. Nazvu jej „proudem nahého života“, „silou, jež mne odtheorisovala“, vyvedla z neživých, abstraktních schemat, v nichž vše tak krásně a způsobně klapalo, vycházelo jedno z druhého, v nichž nalézal jsem kdysi „zákonnou jistotu“, „logický řád a účelnost“. Exil neodčinně rozmetl staré konstrukce a dosud jak vítězná vichřice letí onou stavbou, jež mívala vznešenou fasádu, avšak která s každým porывem větru stává na odpor jen papír, laťky a dráty... Dnes již vím, že z jistoty mých studentských let nezbude nakonec nic jiného než hromádka zpřelámaných dřev, zmačkaného a potrahaného potahu, kupa špinavého haraburdí. Občas ještě podlehnu omylu a uvěřím, že ta či ona tapeta má ušlechtilou malbu a nechci ji odhodit, či zdá se mi, že onen sloupek je tak jemně vyřezán a ohlazen, že není možné, aby lhal...“

„Bůh jde s tímto proudem a věřím stále více a více, že je to on, kdo jej řídí. Pochopitelně, můj životní proud zná svá skaliska a víry. A Bůh příliš často si se mnou hraje na schovávanou. Jsou chvíle, kdy se dosud ptám, zda idea Boha není jen obranou reakcí duše, zda není narkotikem, jež nejsnáze uspává bolest prázdnoty. A ptám se též, proč Bůh nepřichází na pomoc v čase zoufalství. Snad proto, že zoufalství je největší zradou, nejpodlejší popřením jeho jsoucna? Někdy též zalehne ještě v moji duši hlas spokojeného mládí: *Není Boha!* Je to evidentní a je to správné. Jen odvahu! Znamená to pouze, že není apriorního plánu, že není prozřetelnosti, že není smyslu mimo nás a že jsme tedy svobodni, plně, nádherně svobodni. Náš osud je naše odvaha. Vzhůru tedy! — Příští den se však Bůh vrátí a oba se smějeme bláznivému učerejšku.“

„Viš, co mne nejvíce přiblížilo k Bohu? Vzpomínáš si zajisté, že jsme kdysi četli v Aristotelovi: Důsledkem, často zesměšňovaným, těchto názorů jest, že popírají samy sebe. Neboť prohlásíme-li, že vše je pravdivé, souhlasíme potom i s pravdivostí názoru opačného a tedy i s nepravdivostí našeho názoru původního (neboť opačný názor praví, že vše je nepravdivé). A pokud je nepravdivé, toto prohlášení je tedy nutně samo lži. A řekneme-li, že nepravdivý je pouze názor opačný, či že jedině náš názor je pravdivý, připouštíme tím nekonečné množství názorů pravdivých i nepravdivých... — Zamysli se a snaž se potom nalézt definici pravdy! Pokus se ořást Aristotelem! A paralelně uvažuj o následujícím paradoxu: Je-li Bůh dobrým a všemohoucím, jak může dovolit hrůzu a utrpení světa jím stvořeného? Může-li mu zabránit a neučiní-li tak, neznamená to, že jest nedobrým? A nemůže-li mu zabránit, neznamená to, že není všemohoucím? Oba paradoxy jsou staré jak lidstvo samo. A přece jen člověk hledá pravdu i Boha. A víc: člověk věří v existenci obou a v úlohu, kterou hrají v jeho individuálním životě!“

Dopis mého přítele pokračuje ještě po mnoho stran. Potýká se s paradoxy a absurdnem, aby nakonec prohlásil: *Věřím v Boha* — a nehledal již důkazů. Jak kdyby po únavě slunečného dne přišla tajemná a mocná noc, utěšovatelka, v níž všechna světla, mimo jediné, pohasnou; i září mu na další cestu za jistotou světlo hrdinné vůle k věření. Absurdno je mu říší Boha; tušení absurdna setkání s Bohem. V posledních řádcích praví: „Uvědomuji si sebe jen svoji myšlenkou. Vysílám ji na hon za absurdní slávou neznámého. Víím, že jsou v ní zrna, jež v mých modlitbách se dotkla Boha. Jen ona mne řídí a mé svědomí nečerpá svoji sílu nikde jinde, než v tomto neustálém zápasu a pracném přibližování se Bohu...“

Není-liž však též „pravda“, že hlubina, klamná jako každé zrcadlo, nám vrací jen obraz, který si přejeme vidět?

DOPISY REDAKCI

STAŘÍ A MLADÍ

SNAD ani kritik velmi zaujatý nepokusí se upřít Belákovu článku z minulé Skutečnosti střízlivost, klid, věcnost a dovednost udeřit hřebíček na hlavičku; což všechno dohromady je o tolik záslušnější, o č lépe vyhovuje lidské přirozenosti hovořit právě o věcech generačních hlasem rozčileným, neohlížet se příliš na věcnou podstatu sporu a bušit kolem sebe kladivy největšími, bez valného zřetele k tomu, zda se tímto počínáním hřebíček poněkud nepokříví. Avšak ze všeho nejméně lze Belákovi odepřít osobní odvalu a statečnost; a to nikoliv: přesto, ale spíše: proto. Je nepochybně poměrně lehké zvířit prach generační problematiky a pod záštitou tohoto mraku hnát potom šturmem na nedobyté posice, jež zajisté i mezi mladými si na dlouhou dobu ještě zachovají všechnu svou přitažlivost; a jistě je těžší říci touž větou i to, co nás od starších dělí, a také nevzbudit naděje, jež se obvykle k takové konstelaci pojí; nezamlčet, že k spolupráci lze mezi mladými získat leda ty „staré“, ani že situace je málo uzpůsobena k tomu, aby nastupující generace opravdu nastoupila. Neboť, je-li člověku potřeba odvahy, pak patrně tehdy, má-li říci takovou pravdu, jež na jedné straně vyvolá bouři nevole a druhým za to slibuje jen práci a osobní nepřijemnosti.

Nicméně ale je pravda, že tato naše podivná generace, jež „utrpěla“ Mnichov, osvobození a také únor, a dvakrát tedy nenastoupila, neučiní tak ani teď po třetí. Stačí-li k duchovní existenci generace vědomí, že nechce již to, co dosud platilo jako žádoucí, pak k jejímu aktivnímu vstupu do života je ještě zapotřebí, aby dílo jejich předchůdců bylo tak zhruba ukončeno. Avšak stavba našich otců se uzavřela tak dokonale, že jsme v ní zajati hůře, než myš v pasti. Mohli bychom se bezprostředně zúčastnit na dnešním úsilí o sjednocení Evropy, kdybychom se za tímto cílem vydávali z pevné základny našeho státu; neboť podivuhodnou logikou věcí je kriteriem pro tuto práci míra národní suverenity a nikoliv ideový internacionalismus, jenž nadto ještě může být podezříván — právem či neprávem — že se vzdává něčeho, čím vlastně již nedisponuje. Musíme se proto vážně ptát, do jaké míry naše potencionální místo v Evropské Radě lze vysvětlit ochotou tak-

tisovat před velkou tváří Sovětského svazu a do jaké míry tento postup je diktován vážnou starostí o otázky legality a legitimity. Jestliže ale je pravda, že svůj úkol chápeme jako pokračování v intencích československé demokracie, jež správně anticipovala vývoj k organisované solidaritě, pak je také pravda, že pro tuto práci nám byly dány ty nejhorší podmínky vůbec; a že jsme se na jejich vytváření nikterak nepodíleli. Bylo by jistě nesprávné svalovat všechnu zodpovědnost za tuto situaci jenom na bedra našich otců, avšak generační animosity se zřídka vybíjejí formou spravedlivé ohleduplnosti; a od lidí nepříznivě poznamenaných lze těžko očekávat vděk, uznání a sympatie. Jestliže přesto — ani s jedné ani s druhé strany — doposud nebylo zdviženo bratrovražedné anathema, nelze to přičítat k dobru jen notorické umírněnosti našeho národa, ale i té okolnosti, že horečné obrábění koaličního klíče bylo od počátku mladými pokládáno leda za neškodnou hru lidí, kteří z přirozené setrvačnosti věří, že brána republiky se po třetí otevře před kouzelným slovem jejich mládí.

A tak se úlohy, celkem příkladným způsobem, rozdělily. Mladí necítí potřebu útočit na posice, jež za takové nepokládají, a staří (to budiž řečeno v zájmu základní spravedlnosti), své dočasné intervence provádějí bez zanícení, a spíše jen z prestižních důvodů, moudře tak přijímajíce důsledky svých reprezentativních zálib, i také zásadu, že práci lze nahradit zase jen prací. I možno se nadít, že přes hluboké rozdíly generačních názorů na národní roli ještě dlouho bude zachován mír. Problém však vznikne a také se vyřeší, jak Karol Belák správně soudí, *via facti*, totiž tehdy, až exil bude postaven před úkoly, jež obě strany budou pokládat za svou dědičnou doménu.

Až potud záleží skutečně jedině na tom, aby se myslí zbytečně nejitřily a mladí aby se vyzbrojili přemírou dobré vůle o trpělivosti. Ne navádím tu nikterak ke kompromisům ve věcech zásadních, avšak pokládám za zbytečné požadovat od kohokoliv věci, jež podle všech předpokladů jsou nad lidské síly. Nešťastné generaci našich otců bylo již po druhé — po třetí, v rozsahu jediného života, údělem vypít do dna pohár exilu; bylo by nepoctivé zazlívát jim, že nedokázali stejně často a s rovným úspěchem přebudovat od základů celou svou bytost; toto

privilegium je mezi lidmi vyhrazeno jenom těm nejsilnějším a i těm je k tomu třeba času. Je na nás, abychom jim ho popřáli a trpělivě vyčkali těch, kdož jsou schopni se „okysličit“. Je základním příkazem lidskosti, aby plavčík na záchranném člunu podal ruku tonoucímu kapitánu, i když nesmýšlí zrovna uctivě o jeho obratnosti; bylo by škoda, kdyby z nepochopeného příkazu cti, tato pomoc měla být odmítnuta.

Avšak naše generace má řadu svých vnitřních problémů a ty si žádají především zájmu. Nesmíme si zapírat, že jsme v exilu jenom frakce těch, jimž táž historická situace vtiskla společné generační dispoice. A mezi těmi, kdož zůstali doma, se někteří od počátku z ideových důvodů hlásili ke komunismu a mezinárodní internacionála světového proletariátu zdála se jim schůdnou cestou pro vytvoření nadnárodního státu. Je zbytečné operovat argumentem, že se mýlili, nebo že byli ošizeni, neboť tím nikterak neoddiskutujeme skutečnost, že přes základní nesmiřitelnost prostředků, i oni měli na mysli též generační cíl. Také oni svým způsobem reagojí na společnou zkušenost první republiky, ač se jim do mysli vryl toliko její nehotový rub, kdežto nám byla dána privilej nepřehlédnout, že demokracie má také líc. Poúnorová zkušenost jistě leckoho vyléčila z netrpělivosti i z romantického radikalismu, ale sotva se mýlím, řeknu-li, že jejich a naše koncepce nikdy nebyla a také nikdy nebude docela táž. Musíme myslet i na tyto lidi a kdyby jich bylo sebe méně. „Nesmíme odpovídat na komunismus jen tam, kde je v nepravu, ale i tam, kde se mýlí, a tam, kde zradil svůj program; musíme odpovídat na komunismus,“ jak praví Belák, „zvýšeným důrazem na lidské možnosti a schopnosti a zesíleným přízvukem na sociální aspekt demokracie.“ Jde o to, abychom měli pravdu a abychom přesvědčili; a lépe než počítat sporné a styčné body s generací předchozí je, tuším, pečovat o to, aby nebyly strženy všechny mosty, jež vedou k této části vlastních soupeřníků. Pokládá-li to někdo za provokaci, nechť se poctivě zamyslí nad současným osudem Německa.

Také uvnitř naší úzké generační skupiny však není situace taková, abychom si zrovna musili přidělovat zbytečné starosti. Jsme rozptýleni po celé zeměkouli, vystaveni nejrůznějším sociálním a kulturním vlivům a prakticky bez možnosti osobního styku. Kdo ví, co pro soudržnost skupin znamená genius loci a nadšení osobně sdělované, těžko se ubrání pochmurným myšlenkám co do účinnosti našeho budoucího nástupu. Je těžko domyslet, jak bude rozřešen náš gene-

rační rozpor, ale je stejně těžké si představit, jak jednou budeme s to se zhostit svého vlastního úkolu, když vlivem životních podmínek jsou naše skupiny redukovány na dvou- a tříhlavá kolegia a hrozí se státi pouhými jednotlivci. Je marné poukazovat na ideovou solidaritu generací, jež v minulosti dovedly překlenout vzdálenosti daleko rozvratnější, neboť tím postihujeme jen jejich duchovní tvář; avšak od nás bude požadována také i soudržnost akční. Nedokážeme-li použít všech prostředků jež nám nabízí moderní doba k tomu, abychom zlomili vzdálenost mezi sebou, tady i doma, a našli cestu k lidem stejně smýšlejícím uprostřed jiných národů, má naše práce málo naděje, že bude pozitivní.

Není-li toto náš jediný problém, tak znám už jen jeden, který je větší. Mladá generace jen výjimečně nachází vůdce mezi svými vlastními členy, a všechno svým otcům může odpustit spíše než to, že jim nedali osobnost, na níž by přenesli svou synovskou potřebu úcty. Nebudu vypisovat kalvarii našich zklamaných nadějí; je to thema příliš bolestné a nedovedl bych o něm mluvit ani teď bez pathosu; avšak zazlívám-i těm starším opravdu a do krve něco, tedy to, že směli žít v blízkosti Tomáše Masaryka a nedovedli se od něho naučit nic, leda pár opičích gest, jež nikoho neoklamou. Lze na chyby těch starších pohlížet různě, avšak na nás a na sobě se provinili především tím, že nevyslali ze svého středu nikoho, kdo by mladé dovedl vést po nových cestách a svou autoritou orientoval také ty starší; doufám stále, že se ještě stane ten zázrak, neboť jenom tak může s obou stran být odňato odium věcí, jež Karol Belák rozvážným slovem označil jako „důsledky dalekosáhlé“.

A. Hrubý (Francie).

NEOPOMEŇTE NIKDY OZNAMIT
ZMĚNU SVÉ ADRESY. ZASÍLEJTE
NÁM ADRESY NOVÝCH OD-
BĚRATELŮ. ROZSIRUJTE SKU-
TEČNOST!

STAČÍ DIPLOMACIE?

Vážený pane,

Čtvrtá a závěrečná část Davidovy kritiky knihy George F. Kennana *American Diplomacy* ve Skutečnosti č. 3—4 by si zasloužila kritiky podobně obsáhlé a hluboké. Z poslechu a četby Kennanových přednášek a z četby Davidova článku „Diplomacie nestačí“ a z jejich srovnání jsem nabyl dojmu, že Kennan a David stojí na opačných pólech současného myšlení o mezinárodní politice anebo, chcete-li, současné filosofie mezinárodních vztahů. Když Kennana pojmenuji realistou a Davida idealistou, jsem si vědom, že mluvím ve zkreslujících generalisacích. Davida mohu bohužel posoudit jen z jeho článku. V něm se mi jeví — aniž by můj přivlastek měl hanlivý nádech — idealistou naivním: považuje své přesvědčení a víru za skutečnost a bez bedlivého hledání podstaty mezinárodních vztahů jen na víře staví svůj svět budoucnosti. Proti němu je v mém posuzování G. F. Kennan ve velké výhodě už jen pro všechno, co napsal. Sám bych na něm zdůraznil jeho modloborectví, jež je skoro důležitější pro cizince než pro Američany. V budoucnosti nám velmi prospěje, když budeme mít více jasno o zahraniční politice velmocí, i Spojených států. Tuto Kennanovu službu váš kritik bohužel neuznal. Je možné nesouhlasit s Kennanovým přesvědčením, že i v budoucnosti jen diplomacie bude s to urovnat vztahy mezi národy a že je při nejmenším sporné, zdali válka je z nich zcela vylučitelná.

Píši však tento dopis nikoliv proto, abych rozváděl Davidovu kritiku Kennana, s níž v mnohém souhlasím, nýbrž abych upozornil na chybu, jíž se David ve svých závěrech dopustil. Jeho bezmezná důvěra v mezinárodní právní řád je zarážející, protože nás mu ve své zjednodušenosti vydává zcela na pospas: buď jej nastolíme a potom je s námi dobře na věky, anebo ztroskotáme s ním a zahyneme. Chyba není jen ve ztotožnění povahy vztahů mezi národy s povahou vztahů uvnitř národů. Omyl spočívá také v důvěře Luďka Davida, že mezinárodní právní řád nám pomůže od všech mezinárodních starostí a že s ním přijde onen „zlatý věk“, po kterém lidé touží od stvoření světa. Konečně je nesprávné věřit jen v jedno jediné řešení. Civilisovaná politika je si vědoma složitosti společenských vztahů, k jejich úpravě hledá alternativní prostředky a má pro ně alternativní — a složitá — řešení. Také v budoucnosti při řešení mezinárodních vztahů budou hrát svou roli i moc i diplomacie i právo.

Bylo by našim neštěstím, kdybychom podlehl tomu, co William James nazval „žebříkem víry“: člověk si napřed vysní, že něco „by mohlo být“ pravda, pak začne věřit, že to může být“ pravda nebo že se to „shoduje“ s pravdou, postupně tvrdí, že jeho přesvědčení „by mělo být“ pravda, a nakonec, že „musí být“ pravda. Dříve než se vydáme na tuto cestu, měli bychom pečlivěji vážít své zkušenosti.

Váš

Jan Balada.

Chicago, USA, 24. 6. 1952.

*

Zřízení vynutitelného mezinárodního právního řádu považujeme za kruciólní nejen pro „nás“, nýbrž pro celé lidstvo. Celé lidstvo má své zkušenosti z „civilisované politiky“ suverénních, kromě vůle svých vůdců ničím neomezovaných států — a jsou to zkušenosti neblahé. Ve věku nukleárních zbraní by bylo nejen naivní, ale osudné spoléhat se jen na dobrou vůli a „civilisovanost“ různých národních vůdců. Ani společnost se nespolehá pouze na dobrou vůli a civilisovanost všech svých občanů; pro řešení sporů mezi nimi a pro uchování veřejného míru má své soudy a svou policii — přesto, že prostí zločinci nedisponují moderními prostředky hromadného ničení, které jsou k dispozici vůdcům národních států. Vynutitelný, racionální mezinárodní řád dosud neexistuje; stále rostoucí snahy civilisovaného lidstva po jeho zřízení nejsou však bludným snem ani „žebříkem víry“. Sama existence institucí tak nedokonalých jako „Společnost národů“ a „Spojené národy“ svědčí o síle a realnosti jejich tužeb; nejde o nic jiného než o nalezení a institutování prostředků, které by byly přiměřené cíli.

Neshody a spory mezi jednotlivci i lidskými skupinami (národy a státy) existují a budou existovat vždy — nikdo z nás neočekává „zlatý věk“. Jde však o to, aby věk mezinárodních, vzájemně se střídajících cowboyů byl nahrazen civilisovaným a vynutitelným řádem; na poli vnitřním se tak stalo již dávno, na poli mezinárodním se tak teprve stane — zda dříve či později, zda teprve po velkém utrpení či bez něho, to záleží na nás všech. Nemyslíme, že je oprávněné označovat za „naivní idealisty“ myslitele a autory, kteří o to usilují. Proti Kennanově tradiční, konservativní „realpolitické“ koncepci stojí nejen autor článku „Diplomacie nestačí“, nýbrž i mužové jako Emery Reves, James Burnham, Bertrand Russell a řada jiných.

Red.

Oznamujeme všem krajanům, zejména milovníkům knih, že bylo založeno nakladatelství *Editions Sokolova*, jehož adresa je 13, Chemin du Vidollet, Genève, Suisse.

Chceme pokračovat v tradici české a slovenské knižní tvorby, jejíž svoboda byla znovu násilně zadušena a dáti krajanům dobrou knihu, tlumočící myšlenky našich literátů a výtvarných umělců, kteří odmítli komunistický režim. Kromě sbírky českých a slovenských knih, nazvané „KNIHY EXILU“, budeme vydávat také sbírku anglickou a francouzskou, jež má seznámit západní veřejnost s naším myšlením a citěním.

Naše nakladatelství je podnik soukromý, nezávislý a nevýdělečný. Sbírkou „Knihy Exilu“ i sbírku cizojazyčnou řídí redakční kruh, jehož členy jsou: Dr. Jindřich Andriál, Dr. Petr Demetz, Julius Firt, Josef Kodíček, Dr. Karel Kupka, Ferdinand Peroutka.

Edici zahajujeme knihou Ferdinanda Peroutky: „Projevy k domovu.“ Další náš letošní program je tento:

Jan Čep: „TŘI POVÍDKY“.

„POHÁDKY TETY MANI“, *Rozhlasová stanice Svobodná Evropa dětem.*

Ferd. Peroutka: „ZAČÁTKY ČESKO-SLOVENSKÉHO SPOLUŽITÍ.“

„POESIE V EXILU.“

„PROSA V EXILU.“

Kromě běžného vydání ve formátu 12 x 19 budeme publikovat každou knihu sbírky „Knihy Exilu“ ve dvacetipěti číslovaných výtiscích na holandu. Každý výtisk bude podepsán autorem a bude bibliofilským vydáním prvního českého nakladatelství v cizině.

Abychom zajistili úspěch našeho mladého podniku, uvítali bychom, kdyby zájemci posílali své objednávky pokud možno na celý roční program, a to na adresu naší ženevské edice anebo na adresu našich zástupců, kteří jsou:

USA: *Frank Aleš*, c/o European Overseas Exchange Co., Room 74, 1580 Amsterdam Ave., New York 32, N.Y.

Canada: *Mirko Janeček*, 27, Keele Street, Toronto 9, Ont.

Argentina: *Dr. Boris Bitenc*, Casilla Correo, 4133, Buenos Aires.

Australie: *Rud. Folber*, 70 Liberty Grove, Woodville Gardens, Adelaide, South Australia.

Anglie: *H. J. Hájek*, 28, Orchard Crescent, Endgware Middx.

Německo: *Editions SOKOLOVA*, Postbox 6, Postamt 62, München, US Zone.

Švýcarsko: Adresa nakladatelství.

Švédsko: *Lucie Bachrachová*, Herrestadsgatan 1 A Malmö.

Dánsko: *Josef Jonáš*, Norrebrogade 159, Copenhagen N.

Rakousko: *Helmut Gollner*, Agramsgasse 19, Solbad Hall in Tirol.

Francie: *Dr. D. Vandasová*, 12 rue des Fossés St. Jacques, Paris 5e.

Cena knihy Ferdinanda Peroutky je:

USA a Kanada \$ 1.50, švýc. fr. 6.50, angl. s. 10/-, austr. s. 14/-.

V ostatních zemích podle dolarového kursu. — Číslované bibliofilské vydání 15 dolarů. — V ceně knihy není započítáno poštovné.

Redakční kruh edice „Knihy exilu“ oznamuje, že v novém nakladatelství Sokolova (Editions Sokolova, Genève) právě vyšla první kniha „PROJEVY K DOMOVU“ od Ferdinanda Peroutky.

Autoři „Knih Exilu“ jsou vesměs významní zástupci soudobé československé myšlenky, kteří chtějí jak na poli politickém tak básnickém a beletristickém pokračovat ve svobodné tradici českého a slovenského písemnictví.

FERD. PEROUTKA
JOSEF KODÍČEK

DR JINDŘICH ANDRIÁL
JULIUS FIRT

DR KAREL KUPKA
DR PETR DEMETZ

KUPUJEME ČESKÉ A SLOVENSKÉ KNIHY A ČASOPISY

*klasiky, díla náboženská, hospodářská, historická, beletrii, starší
i novou poesii. V Německu platíme markami, v ostatní cizině
dolary. Podrobné nabídky s udáním požadované ceny na*

REDAKCI SKUTEČNOSTI, MÜNCHEN,

POSTAMT 62, SCHLIESSFACH 6, U. S. ZONE, GERMANY.

„F.C.I.“ INFORMAČNÍ SLUŽBA SVOBODNÉHO ČESKOSLOVEN-
SKA je neodvislá tisková a informační kancelář, založená v dubnu
1948. Vydává:

„F.C.I.“ Features and News from behind the Iron
Curtain — anglické týdenní zpravodajství pro tisk, rozhlas a stu-
dijní organizace (£2.10.0 nebo \$7 ročně pro soukr. předplatitele).

„ČECHOSLOVÁK“ český týdeník FCI s nej-
úplnějším přehledem čs. domácích, zahraničních a světových
událostí (£1.10.0 nebo \$5 ročně).

Obě publikace mají odběratele ve více než 50 zemích. Letecké zásilky za doplatek
poštovného asi £1 nebo \$3 ročně.

Vyžádejte si ukázkové výtisky s odvoláním se na „Skutečnost“.

„F.C.I.“, 37, Tregunter Rd., London, S.W.10. — (Telefon FRE 9410).